

(સમય : સવારે ૯ : ૦૦ થી ૧૨ : ૦૦)

સત્સંગ પ્રવીણ : પ્રશ્નપત્ર - ૧

સૂચના :- આ પ્રશ્નપત્રમાંથી થોડા-ઘણા પ્રમાણમાં પ્રશ્નો તા. ૧ માર્ચ, ૨૦૨૦ના રોજ લેવાનાર મુખ્ય પરીક્ષામાં પુછાશે. મુખ્ય પરીક્ષામાં જવાબવહીમાં વધારાનાં પાનાં જોડીને તેમાં લખેલા ઉત્તર માન્ય ગણાશે નહિ. પરીક્ષા કાર્યાલય, અમદાવાદની પૂર્વ મંજૂરી લીધા સિવાય, મૂળ પરીક્ષાર્થીના બદલે ‘લહિયા’, ‘ડમી રાઈટર’ કે ‘અન્ય વ્યક્તિ’ દ્વારા લખાઈને આવેલી પરીક્ષાની જવાબવહી રદ ગણવામાં આવશે. એકથી વધારે પ્રકારના જુદા જુદા અક્ષરોવાળા ઉત્તરો માન્ય નહિ ગણાય. છેકછાકવાળા જવાબો માન્ય ગણાશે નહીં. અસ્પષ્ટ અને ઉકેલી ન શકાય તેવા જવાબો માન્ય ગણાશે નહિ. અભ્યાસક્રમના પુસ્તકની છેલ્લી આવૃત્તિનો જ ઉપયોગ કરવો. પરીક્ષાખંડમાં પરીક્ષા દરમ્યાન કોઈ પણ પરીક્ષાર્થીએ મોબાઈલ ફોન તથા ઇલેક્ટ્રોનિક સાધનો જેવાં કે ટેબ્લેટ, લેપટોપ વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ તથા પોતાની પાસે રાખવા પણ નહિ.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના - ૧૫મી આવૃત્તિ, ફેબ્રુઆરી - ૨૦૧૫) (કુલ ગુણ : ૧૦૦)

- પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. [૪]
૧. “આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી.”
 ૨. “મારું કહ્યું તો એ જ ફેરવી શકે.”
 ૩. “એ સાધુ સ્વાદ તો મારી મૂર્તિનો લે છે.”
- પ્ર.૨ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. [૬]
- (સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે.)
૧. શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું : ‘સ્વામીની વાતું’ના આધારે
 ૨. દિવ્યભાવ સમજવાની આવશ્યકતા
 ૩. અક્ષરબ્રહ્મ : એક અને અદ્વિતીય
- પ્ર.૩ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. [૫]
- ઉદાહરણ : ‘ભગવાનને જે નિરાકાર સમજે, એ તો પંચમહાપાપ કરતાં પણ અતિ મોટું પાપ છે. એ પાપનું કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત નથી.’
- જવાબ : નિરાકાર સમજવાથી ખોટ.
૧. “સ્વામીને રાજી કરશો તો મહારાજ રાજી થયા છે તેમ માનજો.”
 ૨. “એવા સદ્ગુરુ તો આખા સત્સંગમાં નથી.”
 ૩. “અક્ષર સર્વના દૃષ્ટ છે, સર્વના સાક્ષી છે.”
 ૪. “આ દેખાય છે એવી ને એવી મૂર્તિ અક્ષરધામમાં છે. લગારે ફેર નથી.”
 ૫. “બ્રહ્મ તો એકદેશી છે, પણ સર્વદેશી નથી.”
- પ્ર.૪ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. [૪]
- નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.
૧. શ્રીજીમહારાજે જાતે સર્વોપરીપણું સમજાવેલ ભક્તો

(૧) ☐ તુલસી દવે	(૨) ☐ બાપુભાઈ
(૩) ☐ વાઘા ખાયર	(૪) ☐ પર્વતભાઈ
 ૨. ઉપાસનાનું મહત્ત્વ

(૧) ☐ ઉપાસના વિના કોઈ વાત સિદ્ધ થતી નથી.
(૨) ☐ જીવનું કલ્યાણ તો આટલી વાતમાં જ છે, જે ભગવાનને વિષે કર્તાપણું સમજવું.
(૩) ☐ અંતકાળે તો ભગવાનનો દૃઢ આશરો હોય તે જ કામમાં આવે.
(૪) ☐ મારે તેજે કરીને તેજાયમાન થાય છે.
- પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) [૮]
૧. પ્રગટની ભક્તિ એ જ શાંતિનો ઉપાય
 ૨. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર શાથી ? : શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણો
 ૩. અક્ષરરૂપ થઈ પુરુષોત્તમની સ્વામી - સેવક ભાવે ઉપાસના
- પ્ર.૬ નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) [૮]
૧. પ્રગટની ભક્તિ વિના બીજી ભક્તિ મત અને મમત્વના તાણની છે.
 ૨. કેશવજીવનદાસને સ્વામીના અક્ષરપણાની પાકી નિષ્ઠા થઈ ગઈ.
 ૩. મહંતસ્વામી મહારાજ શ્રીહરિને મળેલા કહેવાય.
- પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચેનાં સૈદ્ધાંતિક વાક્યો પૂરાં કરો. [૭]
- (ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)
૧. અક્ષરબ્રહ્મ ધામરૂપે પ્રવેશી શકે છે.
 ૨. તેથી મનુષ્યરૂપે વિચરતા પરમાત્માની જ રહે છે.
 ૩. આત્મંતિક કલ્યાણ માટે અતિશય રાજી કરવા.
 ૪. જીવ, ઈશ્વર, માયા સદાય જુદાં છે.

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહી શકાય, તેમ ન સમજવું.
૬. એકલા અક્ષરબ્રહ્મ જ છે ભેળા છે, તેમ ન સમજવું.
૭. એકલા પુરુષોત્તમ જ છે નથી, તેમ ન સમજવું.

પ્ર.૮ ટૂંકનોંધ લખો. અક્ષરબ્રહ્મ : ધામરૂપે

[૫]

વિભાગ - ૨ : સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ-૩ - અગિયારમી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૮
યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - દસમી આવૃત્તિ, ડિસેમ્બર - ૨૦૧૮

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો.

[૮]

૧. “આ તમે કથા કરે રાખો અને હું સાંભળે રાખું.”
૨. “અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં આપનું ધાર્યું થાય છે.”
૩. “એને કહો કે હિંદુસ્તાનમાં પોતે આવીને જુએ !”

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો.

[૫]

૧. મૂળજી શર્મા અને લાલજી ભક્ત રોજ રાત્રે ક્યાં મળતા હતા ?
૨. ગુજરાતના રસ્તે જતાં બ્રાહ્મણે ખુશાલ ભક્તની શું સેવા કરી ?
૩. શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને શું અખંડ કરવાની આજ્ઞા કરી હતી ?
૪. સ્વામીશ્રી શા માટે દલુભાઈને ભેટી પડ્યા ?
૫. ફેન્કની વાત સાંભળી ચર્યના સમૂહને શું લાગ્યું ?

પ્ર.૧૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.

[૮]

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. આચાર્ય મહારાજની સેવાભાવના
 - (૧) ☐ શ્રીજીમહારાજ તેમની અખંડ રક્ષા કરતા.
 - (૨) ☐ અત્યારે તમે બીજાં સાધન વગર એકલા લોટથી શું કરશો ?
 - (૩) ☐ માંદા સંતને જમાડ્યા. (૪) ☐ ગુંસાઈને સજામાંથી બચાવી લીધા
૨. મુકુંદદાસે ઘરના માણસની રજા માટે કરેલી યુક્તિ
 - (૧) ☐ કોઈનાં છોકરાં કોઈના ઘોડિયામાં. (૨) ☐ કોઈનાં ઢોર કોઈના ફળિયામાં.
 - (૩) ☐ ઘરની વસ્તુ સીધાં-સામગ્રી વહેંચી. (૪) ☐ રામ કટાકટ મહુડું ભાંગ્યું.
૩. શાહી સન્માન, શાહી અપમાન
 - (૧) ☐ ૧૮૮૮ (૨) ☐ ૩૦મી જુલાઈ
 - (૩) ☐ કવીન્સપાર્ક (૪) ☐ અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિર
૪. દારેસલામ એરપોર્ટ
 - (૧) ☐ અમેરિકન અધિકારીઓ ઘેરી વળ્યા (૨) ☐ સોનાની દાણચોરી
 - (૩) ☐ પંચાસી શિલિંગ (૪) ☐ નિત્યપૂજાની પોટલી ખોલાવી

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં)

[૮]

૧. શિવલાલ શેઠની સાળીને માઠું લાગ્યું. અથવા
૨. વડોદરામાં યોજાયેલ વિષ્ણુયાગમાં સાક્ષાત્ યજ્ઞનારાયણે દર્શન દીધાં.
૩. ગણેશનો હરખ આસમાનને આંબતો હતો. અથવા
૪. સૌરાષ્ટ્રના વિચરણમાં ફરતાં વિદ્યાર્થીનું હૈયું બોલી ઊઠે છે, ‘ત્વમેવ માતા ય પિતા ત્વમેવ.’

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં)

[૮]

૧. અનુવૃત્તિના પાલક પર્વતભાઈ અથવા ૨. કુશળકુંવરબાને અનિર્દેશની ઓળખ આપતા શ્રીજીમહારાજ
૩. આવું કેટલું સહન કરો છો..... અથવા ૪. ડાહ્યાભાઈને અક્ષરધામનો આનંદ

વિભાગ - ૩ : નિબંધ

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો.

[૧૫]

૧. વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ : જીવનની સાર્થકતાનો દિવ્ય અનુભવ
(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : એપ્રિલ-૨૦૧૮, પા. નં. ૧૧-૧૩)
૨. પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંતસ્વામી મહારાજના સાંનિધ્યમાં : દુબઈમાં ભક્તિમય કાર્યક્રમો
(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : જૂન-૨૦૧૮, પા. નં. ૩૫-૪૧)
૩. વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ : ગુજરાતના ધાર્મિક-સામાજિક જીવનનો કિંમતી દસ્તાવેજ
(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : એપ્રિલ-૨૦૧૮, પા. નં. ૧૪-૧૮)

*

*

*

જો અગત્યની જાહેરાત તમામ પરીક્ષાર્થીઓ આપણી સંસ્થાની દર્શાવેલી website - link પરથી જૂનાં વર્ષોનાં પ્રશ્નપત્રો તથા મુખ્ય પરીક્ષાના જ ઉકેલપત્રો નિઃશુલ્ક ડાઉનલોડ કરી શકશે તથા તેની પ્રિન્ટ પણ કાઢી શકશે.

<http://www.baps.org/Satsang-Exams.aspx>

પરીક્ષાર્થી શ્રી,

સસ્નેહ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા માર્ચ ૨૦૨૦ના નિબંધોની પૂર્વ તૈયારી માટે

નીચે જણાવેલ માર્ગદર્શન અને સૂચનો ધ્યાનમાં લેવા વિનંતી.

૧. નિબંધ એટલે કોઈ નિશ્ચિત વિષય ઉપર વ્યવસ્થિત, ચિંતનપૂર્વક અને મુદ્દાસરનું લખાણ. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષામાં પૂછાતા નિબંધો સામાન્ય જ્ઞાનના આધારે, પરીક્ષાર્થીના દૈનિક જીવનમાં સત્સંગના સદ્વાંચન અને કથા શ્રવણ અને મનન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનની કસોટી કરતા ૩૫ થી ૪૦ લીટીમાં લખવાના હોય છે.
૨. પરીક્ષાર્થીઓની માગણીને માન આપીને પ્રી-ટેસ્ટમાં પૂછાનાર નિબંધોના વિષયો અગાઉથી પરીક્ષાર્થીના એકાઉન્ટમાં અપલોડ કરવામાં આવ્યા છે.
૩. પ્રી-ટેસ્ટમાં જે તે પરીક્ષામાં પૂછાનાર નિબંધોના ત્રણે ત્રણ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. માર્ચ ૨૦૨૦ની ફાઈનલ પરીક્ષામાં આ ત્રણ વિષયોમાંથી કોઈપણ એક નિબંધ ચોક્કસપણે પૂછાશે જ. માટે જો આપ આ ત્રણે ત્રણ વિષયો તૈયાર કરશો તો આપ ચોક્કસપણે એક નિબંધ મુખ્ય પરીક્ષામાં ખૂબ જ સારી રીતે લખી શકશો.
૪. આ નિબંધોનું સામાન્ય બંધારણ, લખાણ(મેટર) જૂના ‘સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ’માંથી લેવામાં આવે છે.
૫. અહીં આપેલા નિબંધોનું લખાણ કેવળ દિશા સૂચક છે. આ જ લખાણ ગોખીને પરીક્ષામાં લખવાની જરૂર નથી. આથી વિશેષ સારા મુદ્દાઓનું ચિંતન-મનન કરી આપની રીતે પૂર્વ તૈયારી કરીને લખી શકો છો.
૬. ગુજરાતી માધ્યમ (ભાષા) સિવાયના પરીક્ષાર્થીઓ માટે : આ નિબંધોનું મૂળ પ્રકાશન ગુજરાતી ભાષામાં જ હોવાથી તેનું શબ્દશઃ ભાષાંતર ન કરતાં, તેનો ભાવાર્થ સમજીને પરીક્ષાર્થીએ પોતાની રીતે સમજીને તૈયારી કરવાની રહેશે. પરીક્ષા કાર્યાલય અંગ્રેજી કે હિન્દી ભાષામાં આ નિબંધોનું ભાષાંતર આપી નહિ શકે. તેથી ભાષાંતર કરવા અંગેનો પત્રવ્યવહાર કે ઈ-મેલ પણ પરીક્ષા કાર્યાલયને કરશો નહિ તેવી નમ્ર વિનંતી છે.
૭. ગુજરાતી ભાષા વાંચી, લખી કે બોલી ન શકતા હોય તેવા પરીક્ષાર્થીઓએ માતા-પિતા, વડીલો કે અન્ય સ્વજનો-સ્નેહીઓ પાસે વંચાવીને નિબંધનો ભાવાર્થ સમજી પોતાની રીતે, પોતાના શબ્દોમાં લખીને તૈયારી કરવાની રહેશે.
૮. One essay from the list of essays will be asked in the Final Examination of March-2020.

સત્સંગ પ્રવીણ

નિબંધ - ૧

વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ : જીવનની સાર્થકતાનો દિવ્ય અનુભવ

Vachanamrut, a Unique Scripture: The Divine Experience of Fulfilment of life

■ સાધુ આનંદસ્વરૂપદાસ

આધ્યાત્મિક જગતના ઇતિહાસમાં વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ તરીકેનું સ્થાન આરક્ષિત રાખે છે. તેના શબ્દે શબ્દે અનુભવનો અર્ક ટપકે છે. સહજ સહજમાં આપણા હૈયે પ્રકાશ પાદરતો આ ગ્રંથ કઠિન આધ્યાત્મિક માર્ગ સરળ બનાવીને આપણા જીવનની અધૂરપને પૂરી કરે છે અને આપણને દિવ્યતા અને સાર્થકતાનો અનુભવ કરાવે છે...

થોડા દાયકાઓ પહેલાં અમેરિકન મનોવૈજ્ઞાનિક ડૉ. થોમસ એ. હેરિસે લખેલું પુસ્તક - “I am ok, You are ok” પ્રકાશિત થયું તે સાથે જ તેની ૫૦,૦૦,૦૦૦ (પચાસ લાખ) પ્રતો ચપોચપ વેચાઈ ગઈ! પશ્ચિમના દેશોમાં બહુ લોકપ્રિય અને બહુ ચર્ચિત આ પુસ્તકને લાખો સાધન-સંપન્ન-સમૃદ્ધ લોકોએ ખૂબ રસપૂર્વક વાંચ્યું. એટલા ખાતર કે આ પુસ્તક વાંચીને કદાચ પોતે પોતાના જીવનમાં એવું અનુભવી શકે કે “I am ok, You are ok” ‘હું પણ બરાબર છું અને તમે પણ બરાબર છો.’

લાખો સાધન-સંપન્ન અને સમૃદ્ધ લોકોએ આ પુસ્તક વાંચવા માટે પડાપડી કરી, એનો અર્થ એ કે સાધન-સમૃદ્ધ થયા પછી પણ, જીવન-ધોરણ (Living Standard) ઊંચું બનાવ્યા પછી પણ કંઈક એવી સૂક્ષ્મ બાબત છે કે જેના વિના માનવને એમ લાગે કે ‘હું બરાબર નથી.’

માનવજીવનની એ અધૂરપ પ્રત્યે આ પુસ્તકે મનોવૈજ્ઞાનિક અભિગમથી નિર્દેશ કર્યો છે અને એ અધૂરપને ખાળવા માટે સ્થૂળ મનોવૈજ્ઞાનિક ઉપાયો રજૂ કર્યા છે.

બીજાને કેવી રીતે સમજવા અને પોતાની જાતને કઈ રીતે સમજવી? બીજા સાથેના આપણા સંબંધોની જાળવણીમાં અને પોતાની પ્રગતિમાં થતી સમસ્યાઓના નિવારણ માટે આ પુસ્તકે જે બાબતોનો નિર્દેશ કર્યો છે, એ બાબતોને પણ ખૂબ ઊંડાણથી, આજથી દોઢસો વરસ પૂર્વે, ભગવાન સ્વામિનારાયણે ‘વચનામૃત’માં ચર્ચી છે. એટલે જ ભગવાન સ્વામિનારાયણના આ ગ્રંથને આ સંદર્ભમાં ઉપશીર્ષક આપવું હોય તો આ આપી શકાય - “I am ok, You are ok”. એટલે કે ‘આપણે કૃતાર્થ છીએ’નો અનુભવ કરાવતો ગ્રંથ.

આમ તો હેરિસ લિખિત પુસ્તક એ માત્ર મનોવૈજ્ઞાનિક અનુમાનો અને અનુભવોના આધાર પર એક મનોવિજ્ઞાનીએ લખેલું પુસ્તક છે, જ્યારે વચનામૃત તો માનવ સ્વભાવ જ નહીં, સમગ્ર જીવનની રગેરગ જાણતા સ્વયં ભગવાનના મુખની

પરાવાણી છે. અને મનોવિજ્ઞાનથીય આગળ ધર્મીને, અધ્યાત્મ-વિજ્ઞાનના અનુભવોના આધારે, મહાન આધ્યાત્મિક સંતવર્યોએ સંપાદિત કરેલો ગ્રંથ છે.

આ સંતોએ જે રીતે ભગવાન સ્વામિનારાયણની વાણીને ઝીલી છે, એ જોતાં બે બાબત ચોખ્ખી તરી આવે છે: પ્રથમ તો એમની નજર ભગવાન સ્વામિનારાયણને સર્વોપરિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તરીકે નિહાળે છે. અને બીજું, માનવ- જીવનના તમામ પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે એમણે પ્રામાણિકતાપૂર્વક શ્રીહરિની વાણીને ઝીલી છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણે તો પોતાની વાણીને પોતાનું સ્વરૂપ કહીને શિક્ષાપત્રીમાં બિરદાવી છે. જીવાત્માની રંગેરંગને જાણતા પરમાત્મા જ, માનવને તેના જીવનની સાર્થકતાનો અનુભવ કરાવી શકે તેમાં બે મત હોઈ શકે નહીં. એટલે જ વચનામૃતને પચાવનાર વ્યક્તિને ‘મારું જીવન સાર્થક થયું છે’ એવો અનુભવ થાય એ પણ બિલકુલ શંકારહિત છે.

અમેરિકાની વૉબાશ કૉલેજ(કોર્ફ્સવીલ)ના પ્રો. રેમન્ડ વિલિયમ્સે પોતાના પુસ્તક "A New Face of Hinduism"માં ભગવાન સ્વામિનારાયણના અવતરણને, હિન્દુ પ્રણાલિકાઓના સંદર્ભમાં ખૂબ મહત્ત્વનું લેખ્યું છે. એમણે નોંધ્યું છે - હિંદુધર્મમાં એક એવી માન્યતા છે કે જ્યારે અધર્મ ખૂબ વધી જાય, ધર્મની ગ્લાનિ થાય, સંતો-ભક્તો પીડિત હોય ત્યારે ‘સંભવામિ યુગે યુગે...’ ગીતાકથન મુજબ ભગવાન અવતરે છે અને ધર્મનું પુનઃસ્થાપન કરે છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણના અવતરણના સમયની સામાજિક રાજકીય, ધાર્મિક પરિસ્થિતિનું વર્ણન કરતાં, સાંપ્રદાયિક સંતોના ગ્રંથોમાં એવું વાતાવરણ જોવા મળે છે કે ‘યદા યદા હિ ધર્મસ્ય...’ શ્લોક મુજબ ભગવાનને અવતરવાની વેળા થઈ હોય. પ્રો. વિલિયમ્સે ભગવાન સ્વામિનારાયણના સમયનું સામાજિક વર્ણન કરતાં અંગ્રેજોએ લખેલાં ઐતિહાસિક પુસ્તકો અને રિપોર્ટ્સ ઉખેળ્યાં તો તેમાં અને સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના ગ્રંથોમાં કરવામાં આવેલા તત્કાલીન વર્ણનમાં બિલકુલ સામ્ય હતું. ભગવાન સ્વામિનારાયણના કાર્ય અને તેમના અવતરણની આવી અન્ય બાબતોની શ્રી વિલિયમ્સની નોંધમાં અનાયાસે જ શ્રીહરિનું અવતારીપણું પુરવાર થયું છે.

સમાજના કેવળ આત્યંતિક ઉત્થાન અને શાશ્વત ઉત્કર્ષ માટે અવતરેલા એ અવતારી પુરુષોત્તમ નારાયણે માનવ ઉત્કર્ષની ચિરંતન વાતો વચનામૃતમાં પ્રશ્નોત્તરીના સ્વરૂપે સચોટ અને વેધક રીતે રજૂ કરી છે.

વચનામૃતના વસ્તુ-વિષય અંગે વધુ વિચારીએ એ પૂર્વે વચનામૃતની કેટલીક ખાસિયતો જાણી લઈએ.

વચનામૃત એટલે સાધકો (સંતો-પરમહંસો-હરિભક્તો) અને સાધ્ય (શ્રીજીમહારાજ) વચ્ચે થયેલી પ્રશ્નોત્તરીનો ગ્રંથ. જગતના કોઈ પણ ખૂણાના અધ્યાત્મ સાધકોનો કોઈ પણ પ્રશ્ન એવો નહીં હોય કે જેનો ઉત્તર પરીક્ષા યા પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે વચનામૃતમાં ન હોય.

ઉચ્ચ કક્ષાના પ્રામાણિક સંતો દ્વારા સંપાદન

વચનામૃતના ચાર સંપાદકો છે: સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી, સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી, સદ્ગુરુ નિત્યાનંદ સ્વામી અને સદ્ગુરુ શુકાનંદ સ્વામી. (સંપ્રદાયના અમદાવાદ વિભાગની માન્યતા પ્રમાણે પાંચમા સંપાદક તરીકે સદ્ગુરુ બ્રહ્માનંદ સ્વામી પણ હતા.) આ સંપાદકોની પ્રામાણિકતાની અને તટસ્થતાની સાબિતી વચનામૃત જ આપે છે.

જેમ કે, શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ દૃઢમાં આ સંપાદક સંતોમાં જ કેટલીક સૂક્ષ્મ ખોટ દેખાડી છે. સંપાદકોએ તેને પણ પ્રામાણિકતાથી સ્વીકારી છે અને યથાતથા નોંધી પણ છે! ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૮માં વચનામૃતમાં શુકાનંદ સ્વામી અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી પ્રતિ શ્રીજીમહારાજ પ્રશ્ન પૂછે છે કે તમારામાં એવી કઈ ખોટ છે કે જેનાથી તમે સત્સંગમાં પાછા પડી જાઓ? તેમણે બંનેએ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી છે. અને તેની નોંધ પણ તેમણે જાતે જ વચનામૃતના આ ગ્રંથમાં જાહેર કરી છે. અને સાથે સાથે, શ્રીજીમહારાજે આ સંકલનકર્તાઓ સિવાયના અન્ય ભક્તોની પ્રશંસા કરી છે તેની પણ સંકલનકર્તાઓએ નોંધ કરી છે: તટસ્થભાવે, વિશાળ દિલથી. અન્ય કોઈપણ ગ્રંથના સંપાદકોમાં આટલી નિર્ભેળ તટસ્થતા - પ્રામાણિકતા શોધવી દુર્લભ છે.

આ સંપાદક સંતવર્યોનાં અંગત જીવન પર નજર માંડીશું તો સ્પષ્ટ અનુભવાશે કે તેઓ અસાધારણ આધ્યાત્મિક ઊંચાઈ ધરાવતા હતા. માત્ર એક-બે જ ઉદાહરણ લઈએ. સ્ત્રીના વિયોગે, પ્રિયાના વિયોગે આપઘાત કરનારા - ઉદાસ થનારા ઘણા મળી આવશે, પણ બ્રહ્મચર્યના પાલન માટે ઉદાસ થઈ આપઘાત કરવા માટે કોઈ નીકળે એ કેવી અકલ્પ્ય ઘટના!! મુક્તાનંદ સ્વામી એવું ઉદાહરણ છે. એ કક્ષાના એ મહાન સંત હતા. ગોપાળાનંદ સ્વામી, ગ્રહો, સૂર્ય, ચંદ્રની ગતિને પણ રૂંધી નાંખે એવું સામર્થ્ય ધરાવતા હતા. ઇતિહાસ એમના સામર્થ્ય માટે સાક્ષી છે. આમ છતાં પોતાની ચમત્કારિક શક્તિને મહત્તા આપ્યા

સિવાય, તેમણે મુમુક્ષુઓને ખૂબ નમ્રતાપૂર્વક ભગવાન સ્વામિનારાયણ અને એમના અખંડ ધારક સંતવર્ય ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ભણી જ દોર્યા છે. દરેક સંપાદક સંતની આવી આવી અનેક વિશેષતાઓ એમની ઊંચી આધ્યાત્મિકતાને સહજતાથી પુરવાર કરી આપે છે. સ્થાન-સંકોચને લીધે તેનો ઉલ્લેખ અહીં કર્યો નથી.

વચનામૃતની ઐતિહાસિક પ્રમાણભૂતતા

વચનામૃતની એક વધુ વિલક્ષણતા એ છે કે જગતના કોઈપણ આધ્યાત્મિક મહાપુરુષે ઉદ્બોધેલા ગ્રંથ કરતાં વચનામૃતની ઐતિહાસિક પ્રમાણભૂતતા સૌથી વધુ છે.

સામાન્ય રીતે પશ્ચિમના વિદ્વાનો હિંદુઓ પર એવું આળ નાંખે છે કે હિંદુઓને ઇતિહાસનોંધની કોઈ ગતાગમ જ નથી. પણ આ આળને મિથ્યા સાબિત કરે તેવું મહત્વનું પાસું વચનામૃતમાં છે. વચનામૃતની એ અનોખી વિશિષ્ટતા છે. આ વાતનો ઉલ્લેખ અમેરિકાની હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીના તત્ત્વજ્ઞાન શાખાના પ્રાધ્યાપક ડૉ. જહોન કાર્મેને, વચનામૃતની અંગ્રેજીમાં ભાષાંતરિત પ્રતના ઉદ્ઘાટન વખતે કર્યો હતો. હર્ષદભાઈ દવે દ્વારા ભાષાંતરિત વચનામૃતનું પ્રમુખસ્વામી મહારાજના સાંનિધ્યમાં ન્યૂયોર્ક ખાતે ૧૯૭૭માં ઉદ્ઘાટન થયું ત્યારે એ ઉદ્ઘાટન સમારંભમાં ડૉ. જહોન કાર્મેને જણાવ્યું હતું કે વચનામૃતનું વાંચન કરતાં મને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું કે તેમાં દરેક પ્રકરણમાં સ્થળ, સમય અને આસપાસની પરિસ્થિતિની કેટલી બધી સૂક્ષ્મ નોંધ લેવાઈ છે!! આટલી સૂક્ષ્મ નોંધ અન્ય કોઈ મહાન ગ્રંથમાં જોવા મળતી નથી. દરેક વચનામૃત કયા દિવસે, કયા મહિને, કયા વર્ષે, કઈ જગ્યાએ, કયા ગામમાં, કોણ બોલનાર છે, કોણ સાંભળનાર છે, શ્રીજીમહારાજે કેવાં વસ્ત્રો ધાર્યાં છે, કઈ દિશામાં તેઓ બિરાજમાન છે, તેમનું આસન કેવું છે... વગેરેનું અસાધારણ સૂક્ષ્મ વર્ણન, તે વચનામૃતની ઐતિહાસિક પ્રમાણભૂતતામાં અનેકગણો ઉમેરો કરી આપે છે. સંપાદકો-નોંધકર્તાઓની આ ભક્તિભરી ઇતિહાસ-દૃષ્ટિને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન ઘટે છે. ભવિષ્યમાં હજારો વર્ષ પછી પણ આ ગ્રંથ માટે કોઈ શંકા ઉઠાવી નહીં શકે કે - આ કપોળકલ્પિત અથવા તો ઉપજાવી કાઢેલો ગ્રંથ છે. આજે ગીતા-ઉપનિષદો-ઋગ્વેદ જેવા પવિત્ર ગ્રંથોની ઐતિહાસિકતા માટે વિદ્વાનો વિવાદે ચઢ્યા છે, જ્યારે વચનામૃત માટે આવું ક્યારેય બની શકશે નહીં.

વિશ્વમાં આધ્યાત્મિક ઉપદેશનો ગ્રંથ તેના ધર્મસંસ્થાપકની હયાતીમાં ગ્રંથસ્થ થયો હોય એવું ભાગ્યે જ બન્યું છે. બાઈબલ અને કુરાન પણ ઈસુ અને મહમ્મદની વિદાય પછી સૈકાઓ વીત્યે ગ્રંથસ્થ થયા હતા. વચનામૃત, વિશ્વના તમામ ગ્રંથોમાં આ બાબતે અપવાદરૂપ છે. ભગવાન સ્વામિ- નારાયણની ઉપસ્થિતિમાં જ આ ગ્રંથ ગ્રંથસ્થ કરવામાં આવ્યો હતો. એટલું જ નહીં, ભગવાન સ્વામિનારાયણે જાતે તેને પ્રમાણભૂતતા આપી છે. વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૭માં તેનો ઉલ્લેખ છે. આ બાબત, વચનામૃતની મહત્તામાં ઘણો બધો ઉમેરો કરી આપે છે.

અન્ય આધ્યાત્મિક ગ્રંથોને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિકોણથી મૂલવતાં શ્રી ભોગીલાલ સાંડેસરા લખે છે: ‘ભગવાન બુદ્ધનાં પ્રવચનો અને એમના ધર્મસંવાદો પાલિ ત્રિપિટકમાં છે. બુદ્ધનો વિહારપ્રદેશ મગધ હતો અને એમનો ઉપદેશ ત્યાંની લોકભાષા માગધીમાં થયો હતો, પણ પાલિ એ તત્કાલીન મગધની ભાષા નથી. અને બુદ્ધના ઉપદેશો, વિવિધ સંગીતિઓ(અર્થાત્ એ ઉપદેશોને સંકલિત કરનાર પરિષદો)ને પરિણામે પાલિમાં ઊતર્યા હતા. બુદ્ધના સમકાલીન ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશરૂપ જૈન આગમો વીર-નિર્વાણ પછી એક હજાર વર્ષ બાદ, ઈસવીસનની પાંચમી સદીમાં, પશ્ચિમ ભારતમાં વલભીમાં એકસાથે લિપિબદ્ધ થયાં હતાં. અને ત્યાર પહેલાં પણ એની સંકલના માટે ત્રણ પરિષદો જુદે જુદે સમયે પાટલિપુત્ર, મથુરા અને વલભીમાં મળી હતી. જૈન આગમો પૈકી ‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’ ભગવાન મહાવીરનો અંતિમ ઉપદેશ મનાય છે, પરંતુ એમાં મૂળ ભાષા અને પ્રસંગો બરાબર જળવાયાં છે તેમ, ભાષા-સ્વરૂપ તેમજ વિવિધ અધ્યયનોનો સંદર્ભ જોતાં, કહેવું મુશ્કેલ છે. શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય વગેરેના ગ્રંથો એમના વિદ્વાન શિષ્યો કે ‘લેખકો’ દ્વારા પ્રાયઃ બોલીને લખાવાયા છે, પણ એમાંયે પાઠાંતરોને અવકાશ છે... આ સર્વેમાં વચનામૃતનું સ્થાન અદ્વિતીય છે.’

‘વચનામૃત’ ગ્રંથ એના સર્જનકાળમાં જેટલો ઉપયોગી હતો તેટલો જ ઉપયોગી આજના સંદર્ભમાં પણ છે અને તેટલો જ ઉપયોગી આવતીકાલે રહેશે. કારણ કે વચનામૃતમાં જે ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે માનવીના સનાતન પ્રશ્નોની ચર્ચા છે. સમસ્યાની માત્ર ચર્ચા નહીં, તેના સચોટ ઉકેલ છે જે કોઈપણ યુગના માનવીને માટે એટલા જ લાગુ પડશે, જેટલા આજથી દોઢસો વરસ પહેલાં લાગુ પડતા હતા. કારણ કે માત્ર વરસો વીત્યાં છે, માનવીની વૃત્તિઓ એની એ જ રહી છે.

એક રસપ્રદ બીના આના સમર્થન માટે યોગ્ય લેખાશે.

થોડાં વરસો પૂર્વે ઈજિપ્તમાં પિરામિડો (મોટી કબરો)ના ઐતિહાસિક સંશોધન માટે ખોદકામ કરવામાં આવ્યું હતું.

ખોદકામ કરતાં કરતાં કેટલાક એવા અવશેષો મળી આવ્યા કે જેના પર કંઈક લખેલું હતું. ઇતિહાસવિદોએ હજારો વર્ષો પૂર્વના એ લખાણને ઉકેલ્યું તો તેમાં એમ લખેલું માલૂમ પડ્યું કે ‘અત્યારે જમાનો બહુ બગડી ગયો છે. આજથી સો વરસ પહેલાં જમાનો ખૂબ સારો હતો.’ ખૂબ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આજથી હજારો વરસ પૂર્વે લોકો જે બોલતા હતા એવાં જ વિધાનો આજે પણ આપણે કરીએ છીએ: ‘આજે જમાનો બહુ બગડી ગયો છે. આજથી સો વરસ પહેલાં એક જુદો જમાનો હતો, હવે એવો નથી રહ્યો!’ અર્થાત્ આજથી હજારો વરસ પહેલાં માનવીની જે વૃત્તિ હતી તે જ વૃત્તિઓ આજે પણ છે. કદાચ અભિવ્યક્તિ માત્ર બદલાઈ હોય!

રીડર્સ ડાઈજેસ્ટ સામયિકમાં એક ફકરો આપેલો. દસથી પંદર લીટીઓમાં એક જમાનાનું વર્ણન કરવામાં આવેલું. અને છેલ્લે નીચે પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો હતો કે ‘આ વર્ણન, કયા જમાના માટે લખાયું હશે?’

ઘણાખરાનો ઉત્તર હતો કે આજથી સેંકડો કે હજારો વરસ પૂર્વેનું આ વર્ણન છે, પણ વસ્તુતઃ એ માત્ર પાંચ વરસ પૂર્વેનું જ વર્ણન હતું! આમ, ભલે આજથી પાંચ હજાર વરસો પૂર્વેનો સમાજ હોય, પાંચ હજાર વરસો પછીનો હોય કે પછી વર્તમાન સમાજ હોય, પરંતુ માણસની વૃત્તિઓ ચિરંજીવ-સનાતન છે. એટલે સમસ્યાઓ પણ સનાતન છે. માત્ર બાહ્ય રૂપ જુદાં હોઈ શકે.

વચનામૃતમાં આ શાશ્વત સમસ્યાઓના નિકાલ માટેની સામગ્રી છે.

વચનામૃતના વિષયવસ્તુ અંગે એક ખૂબ સ્પર્શે તેવી બાબત એ છે કે એનો અભ્યાસ કરનાર દરેક અભ્યાસી એવું જરૂર અનુભવે કે ‘વચનામૃતમાં મારી પોતાની વાત કરી છે.’ ભગવાન સ્વામિનારાયણે પોતાના સંપૂર્ણ શાસ્ત્ર - અભ્યાસનો નિયોડ એટલો સુંદર છતાં સરળ સ્વરૂપમાં રજૂ કર્યો છે કે તેમાં અસંગતિ અથવા અસ્પષ્ટતાને કોઈ સ્થાન જ ન રહે.

સાચા અર્થમાં વચનામૃત, એક એવો વૈશ્વિક ગ્રંથ છે જે વિશ્વમાં સૌ કોઈ માટે, કોઈપણ સમય માટે, ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓનું ચિરંતન સમાધાન આપે છે. એટલું જ નહીં, સૌ કોઈને જીવનની સાર્થકતાનો અનુભવ કરાવે છે. ◆

નિબંધ - ૨

પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંતસ્વામી મહારાજના સાંનિધ્યમાં : દુબઈમાં ભક્તિમય કાર્યક્રમો

In the Presence of Pragat Brahmaswarup Mahant Swami Maharaj: Devotional Programmes in Dubai

પૂર્વકથા યુ.એ.ઈના બી.એ.પી.એસ. સત્સંગ ઇતિહાસની

‘રણ તો લીલાં છમ...’ ઉક્તિ યુ.એ.ઈ.ના દુબઈ, અબુધાબી, શારજાહ વગેરે રજવાડાંઓ માટે સાચી ઠરી છે. રણની ઊડતી રેતી વચ્ચે અહીં લીલાં છમ વન પાંગર્યાં છે. જ્યાં માત્ર ઊંટના સહારે રણના ઢૂવા વચ્ચે વાહનવ્યવહાર ચાલતો હતો ત્યાં આજે મલ્ટિટ્રેક રોડ અને ગગનચુંબી ઈમારતોની આકાશરેખા સૌને ચકાચોંધ કરી દે છે. ખનીજ તેલના કૂવાઓએ દિવસ-રાત ખનીજ તેલ બહાર ઠાલવીને અહીંની રોનક બદલી નાંખી છે.

પરંતુ આ બધી ઝાકમઝોળ વચ્ચે ધંધા-વ્યવસાય અર્થે અહીં આવી પહોંચેલા ભારતીયો પોતાની સંસ્કૃતિ અને ધર્મના શ્વાસ લેવા ઝંખતા હતા. બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પ્રેરણાથી સન ૧૯૭૦-૮૦ના દાયકામાં અહીં બી.એ.પી.એસ. સત્સંગપ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ અને મુમુક્ષુઓ માટે એ રણમાં મીઠી વીરડી સમાન પુરવાર થઈ.

વાત હતી સન ૧૯૭૫ના અરસાની. બ્રિટિશ શાસન હેઠળથી આઝાદ થઈને સાત રજવાડાંઓમાંથી બનેલા સંયુક્ત સંઘ દેશ યુ.એ.ઈ.ને હજુ ત્રણ-ચાર વર્ષ થયાં હતાં. દિનેશભાઈ ઠક્કર, રાજેન્દ્રભાઈ દવે, હરિકૃષ્ણભાઈ અમીન, હસમુખભાઈ પટેલ, ગંગારામભાઈ, પંકજભાઈ ઠાકર, રમણભાઈ સોલંકી, વિનોદભાઈ જેઠવા, મહેન્દ્રભાઈ દવે, રસિકભાઈ ધકાણ, બચુભાઈ ત્રિવેદી, રમણિકભાઈ લુહાર, ગુણવંતભાઈ કવિ, જયનારાયણ વગેરે યુવાનો ગુજરાતનાં જુદાં જુદાં સ્થળોએથી અહીં વ્યવસાય અર્થે આવ્યા હતા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પ્રેરણાથી આ યુવાનો એકત્રિત થયા અને અહીં સત્સંગ સભા શરૂ કરી. શરૂઆતમાં અલજાફલાના એક ગોડાઉનના એક રૂમમાં સભા કરવાનું રાખ્યું. પછી ઈસ્ટર્ન વુડવર્ક્સમાં શુક્રવારની સભા ચાલુ થઈ. મંડળ વધ્યું એટલે સાફિયા કોલોનીમાં બાબુભાઈ કે. પટેલને ત્યાં સભા યોજાતી રહી. ત્યારબાદ હસમુખભાઈ પટેલ, રાજેશભાઈ પટેલ અને હરિકૃષ્ણભાઈના સહિયારા વીલામાં અઢી વરસ સભા યોજાતી રહી. બીજી તરફ એડનથી અબુધાબીમાં વસેલા ખીમજીભાઈ, નંદલાલભાઈ, યોગેશભાઈ, શશિકાંતભાઈ વગેરે દેપાળા પરિવાર પણ સત્સંગરંગથી રંગાઈને સક્રિય બન્યા હતા. તો વળી રાસ-અલ-ખેમા ખાતે વલસાડ અને નવસારીના ભાવિકો એકત્રિત થતા હતા. તેમણે પણ લલ્લુભાઈ નામના એક ભાવિકને ત્યાં સભા શરૂ કરી દીધી હતી.

યુવાનોનું આ મંડળ સાવ નાનું, પરંતુ ઉત્સાહ આભ સમો. તેમણે સંકલ્પ કર્યો કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજને આ આરબ ધરતી પર પધરાવવા છે. પરંતુ એક હિન્દુ ધર્મગુરુ તરીકે સ્વામીશ્રીને અહીં આવવાના વિઝા મળશે? એ પ્રશ્ન સૌથી મોટો હતો. ધાર્મિક ચુસ્તતાથી લઈને બીજા અનેક પ્રશ્નો એવા હતા કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું આગમન અહીં શક્ય જ ન હતું. કદાચ સ્વામીશ્રી અહીં પધારે તો તેમનો ઉતારો ક્યાં કરવો? એ પણ મોટી સમસ્યા હતી, પરંતુ સૌની હિંમત આભ સમી હતી એટલે એક પછી એક બારણાં ખૂલતાં ગયાં.

દિનેશભાઈ ઠક્કર અને પંકજભાઈ ઠાકરના પરિચયમાં શારજાહના ભગવાનદાસ જેઠાનંદ ભાટિયા નામના એક પ્રસિદ્ધ

ગુજરાતી વૈષ્ણવ વેપારી હતા. તેઓ દાયકાઓથી અહીં ધંધો જમાવીને બેઠા હતા. શારજાહના શેખ સાથે તેમનો અંગત ઘરોબો. રાજેન્દ્રભાઈ અને અન્ય યુવાનોએ તેમને પ્રમુખસ્વામી મહારાજના મહિમાની વાત કરી. સ્વામીશ્રીનો મહિમા સાંભળતાં જ જાણે તેમનામાં ભ્રમનો પ્રવેશ થયો. તેમણે પ્રમુખસ્વામી મહારાજને અહીં બોલાવવા માટેના વિજા માટે શારજાહના તે સમયના રાજા શેખ સાકર બિન સુલતાન અલ કાસીમીને(Sheikh Saqr bin Sultan Al Qasimi) કહ્યું અને તેમણે સ્વામીશ્રી અને દસ સંતોના સંતમંડળ માટે વિજા આપી દીધા.

સ્વામીશ્રીનું આગમન નિશ્ચિત થયું અને માત્ર એક જ અઠવાડિયામાં અહીં ડેરા દુબઈ ખાતે હોરલેન્સમાં એક નાના એવા સ્થાનમાં અહીંના સત્સંગ મંડળે બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્કારધામ ઊભું કરી દીધું!

૧૮-૩-૧૯૮૨ના ઐતિહાસિક દિવસે સ્વામીશ્રીએ શારજાહ એરપોર્ટ પર શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ સાથે આરબભૂમિ પર સર્વપ્રથમ પદાર્પણ કર્યું ત્યારે સ્વામીશ્રીને સત્કારતાં ભગવાનદાસ ભાટિયા, સત્સંગીબંધુઓ અને ભારતીય મહાનુભાવો સહિત સૌ કોઈના હરખનો પાર નહોતો. કોઈને કલ્પના નહોતી કે સ્વામીશ્રીનું આ પ્રથમ આગમન કેટલા શાનદાર ઇતિહાસનો શિલાન્યાસ બની રહેવાનું છે!

સ્વામીશ્રીના ઉતારા માટે દુબઈમાં એક ઉદ્યોગપતિ તરીકે પ્રગતિ કરી રહેલા પુરુષોત્તમદાસભાઈ ડી. પટેલ તૈયાર હતા. તેમણે અને તેમના સુપુત્ર રોહિતભાઈ પટેલે પોતાના બંગલે સ્વામીશ્રીને પધરાવીને સેવાનો લહાવો લઈ લીધો.

તા. ૧૮-૩-૧૯૮૨ના રોજ ડેરા દુબઈ ખાતે હોરલેન્સમાં સ્વામીશ્રીના હસ્તે શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ અને ગુરુપરંપરાની પટપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા થઈ અને જાણે અહીં ભાવિ શિખરબદ્ધ મંદિરનાં બીજ રોપાઈ ગયાં! ભલે આ મંદિર વિધિવત્ સ્થપાયેલું મંદિર નહોતું, પરંતુ આ અવસરે સ્વામીશ્રીના આ પ્રથમ આગમનને દુબઈની ધરતી પર ચિરંતન બનાવી દીધું. સ્વામીશ્રીએ ખાસ સંકલ્પપૂર્વક પ્રાર્થના કરી હતી કે ‘આ દેશનો ખૂબ વિકાસ થાય, અહીંના રાજાઓને સુખ-શાંતિ થાય, ધર્મનાં કાર્યો થાય અને બધાને સુખ થાય....’

અબુધાબીમાં ઈન્ડિયા સોશિયલ સેન્ટરમાં સભા યોજાઈ ત્યારે રાજદૂત લલિત માનસિંહે યુ.એ.ઈ.માં સ્વામીશ્રીના આ આગમનને વધાવ્યું હતું. આ સમયે દુબઈના ગુરુદ્વારામાં તથા દુબઈની વૈષ્ણવ હવેલીમાં પણ સ્વામીશ્રીના સાંનિધ્યમાં સત્સંગ કાર્યક્રમો યોજાયા હતા. સ્વામીશ્રીની સાધુતા અને દિવ્યતાનો એક અનોખો પ્રભાવ સૌ ભારતીયોમાં છવાયો હતો.

શારજાહ, દુબઈ અને અબુધાબીમાં સ્વામીશ્રી અને સંતમંડળે પગલાં કર્યાં, ભરપૂર સત્સંગલાભ આપ્યો, ભક્તિ- સંગીતની હેલી વરસાવી, ભક્તોનાં ઘરોમાં પધરામણીઓ કરી, સૌને સત્સંગની અનોખી આબોહવામાં તરબતર કરી દીધા. એક અઠવાડિયામાં સ્વામીશ્રીએ અહીં સૌને પોતાની મોહિનીમાં ઘેલા કરી દીધા.

ત્યાર પછી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવના ઉપક્રમે સન ૧૯૮૫ના માર્ચ મહિનામાં પુનઃ સ્વામીશ્રીનું અહીં આગમન થયું ત્યારે દુબઈ-શારજાહના રાજ પરિવારના એક માનવંતા અતિથિ તરીકે પધરાવ્યા હતા. શ્રી ભગવાનદાસ ભાટિયાએ સ્વામીશ્રીને અહીં પધરાવવાની સેવા કરી હતી. આ યાત્રા દરમિયાન શેઠ શ્રી લખાલૂલા પણ સ્વામીશ્રીના દિવ્ય પ્રભાવમાં રંગાઈ ગયા. તેમની ફાઈવ સ્ટાર એસ્ટોરિયા હોટેલમાં સભાઓ યોજાતી રહી. આ વખતે પણ ભારતીય કોન્સ્યુલેટ જનરલ અરુણકુમાર અને વાઈસ જનરલ શ્રીવાસ્તવે સ્વામીશ્રીના કાર્યક્રમોમાં ખૂબ ભાવપૂર્વક ભાગ લીધો. સ્વામીશ્રીએ દુબઈ, શારજાહ, અબુધાબી અને રાસ-અલ- ખેમામાં સત્સંગની હેલી વરસાવી દીધી. શેઠ લખાલૂલાની આસ્ટોરિયા ફાઈવ સ્ટાર હોટેલ, ભીખુભાઈ ધાનકની ફેક્ટરી તથા કોન્સ્યુલેટમાં શાનદાર કાર્યક્રમો યોજાયા. ધર્માચાર્ય પુષ્પરાજ મુનિ પણ સ્વામીશ્રીના પ્રભાવમાં રંગાયા. ભગવાન સ્વામિનારાયણનો ૨૦૫મો જન્મજયંતી ઉત્સવ શાનદાર રીતે ઊજવાયો ત્યારે કોન્સ્યુલેટ જનરલ બોલી ઊઠ્યા હતા: ‘આજે તો અહીં હિંદુસ્તાન ખડું થઈ ગયું છે.’

આ યાત્રા દરમિયાન સ્વામીશ્રીએ મસ્કત અને બાહરીનમાં પણ સત્સંગની હેલી વરસાવી હતી.

ત્યારબાદ સન ૧૯૮૭ અને ૨૦૦૧માં સ્વામીશ્રીએ પુનઃ આરબ દેશોની ધરતીને પાવન કરી હતી, જેમાં પૂર્વોક્ત દેશો ઉપરાંત કુવૈતમાં પણ સ્વામીશ્રીના સત્સંગ કાર્યક્રમો શાનદાર રીતે યોજાઈ ગયા. સન ૧૯૮૨થી શરૂ થયેલી સ્વામીશ્રીની આ ધર્મયાત્રાઓ ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ પ્રભાવક બનતી રહી. વધુ ને વધુ ભારતીય ધુરંધરો સ્વામીશ્રીના પ્રભાવમાં રંગાતા રહ્યા. આરબ રાજવીઓ અને આરબ ઉમરાવો પણ સ્વામીશ્રીના આધ્યાત્મિક પ્રભાવમાં રંગાયા. બાહરીનના રાજા શેખ ઈસા બિન સલમાને તો પોતાના રાજમહેલમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજની પધરામણી કરાવી ધન્યતા અનુભવી. આ દેશોના વડાપ્રધાનોએ પણ સ્વામીશ્રીને વધાવ્યા. ભારતીય રાજદૂતોએ રાજદૂતાવાસમાં સ્વામીશ્રીના સત્સંગ અને સન્માન કાર્યક્રમો યોજ્યા. સન ૧૯૮૭ ઉપરાંત સમયે સમયે સ્વામીશ્રીએ યુ.એ.ઈ.માં મંદિર થાય તે માટે પ્રાર્થના પણ કરી હતી.

અને તેના પ્રતાપે પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજના સાંનિધ્યમાં અબુધાબીમાં બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરનો શાનદાર શિલાન્યાસ સમારોહ તા. ૨૦-૪-૨૦૧૮ના રોજ યોજાઈ ગયો. બે દિવસ અબુધાબીમાં લાભ આપીને સ્વામીશ્રી પુનઃ દુબઈ પધાર્યા. તા. ૨૨ એપ્રિલથી દુબઈ ખાતે શ્રી રોહિતભાઈ પટેલના નિવાસસ્થાનની સામે વિશાળ શમિયાણામાં સતત પાંચ દિવસ સુધી સ્વામીશ્રીના સાંનિધ્યમાં વિશિષ્ટ કાર્યક્રમો મહાનુભાવો અને હજારો ભક્તોની ઉપસ્થિતિમાં યોજાતા રહ્યા.

દુબઈમાં પંચદિવસીય વિશિષ્ટ કાર્યક્રમો

તા. ૨૨ એપ્રિલનો દિવસ ‘વેલ્યૂ ઓફ હાર્મની’ એટલે કે સંવાદિતા દિન તરીકે ઊજવાયો. પૂજ્ય આનંદસ્વરૂપદાસ સ્વામીએ આ વિષય પર અંગ્રેજીમાં મનનીય પ્રવચન કર્યું. આજે યુ.એ.ઈ.ના પ્રસિદ્ધ ભારતીય ઉદ્યોગપતિ અને બિઝનેસમેન મંચ પર અતિથિવિશેષ તરીકે ઉપસ્થિત હતા.

પ્રસિદ્ધ ભારતીય ઉદ્યોગપતિ શ્રી એસ. એમ. રાવ શાર્ક સોહાર સ્ટીલ રોલિંગ મિલ્સ ગ્રૂપ નામની કંપનીના સ્થાપક અને ડિરેક્ટર છે. પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીના પ્રભાવથી તેમણે મંદિરના નિર્માણમાં વપરાશમાં આવનાર તમામ સ્ટીલની સેવા નોંધાવી છે. તેમણે સંબોધન કરીને મંદિરના આ પ્રોજેક્ટને યુ.એ.ઈ.ને એક વિશિષ્ટ પ્રદાન તરીકે ગણાવ્યો.

વિખ્યાત શીપીંગ અને લોજિસ્ટિક્સ કંપનીના ચેરમેન શ્રી રમેશ રામક્રિષ્ણન્ પણ આ મંદિરના નિર્માણમાં ભાવપૂર્વક જોડાયા છે. તેમણે સમગ્ર મંદિરનિર્માણ દરમ્યાન થનાર લોજિસ્ટિક્સ તેમજ શિપિંગની સેવા ઉપાડી લીધી છે. તેમણે સંબોધનમાં આ પ્રોજેક્ટમાં જોડાવા બદલ પોતાનું સદ્ભાગ્ય વ્યક્ત કર્યું.

તેમણે જણાવ્યું: ‘મને પ્રમુખસ્વામી મહારાજને રૂબરૂ મળી શકવાનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત નહોતું થયું, પણ તેઓને ન મળી શકવા છતાં તેમની સાથે મારે એક જુદો જ નાતો હતો.

અહીં મંદિર હોવાનું સ્વપ્ન સૌ જોઈ રહ્યા હતા, તે સ્વપ્ન હવે સાકાર થયું છે. મંદિરનો શિલાન્યાસ મહોત્સવ આપણા સૌ માટે યાદગાર રહેશે. મંદિરનિર્માણનો આ પ્રોજેક્ટ આપણા વિસ્તારમાં વધુ ને વધુ શાંતિ, સંવાદિતા અને આનંદ લાવતો રહેશે.’

‘ડાયમંડ કિંગ’ તરીકે ઓળખાતા અને રોઝી બ્લૂ ગ્રૂપની કંપનીઓના સ્થાપક, માલિક, પ્રખ્યાત બિઝનેસમેન શ્રી હર્ષદભાઈ મહેતાએ આ સમગ્ર પ્રોજેક્ટમાં સંપૂર્ણ આરસની સેવા ઉપાડી લીધી છે. તેમણે જણાવ્યું: ‘તમારામાંથી કેટલા એવું સ્વપ્ન પણ જોઈ શકેલા કે યુ.એ.ઈ.માં મંદિર થશે? હું એવા લોકોને પણ મળ્યો છું જેઓ ૫૦ વર્ષથી પણ વધારે સમયથી અહીં છે, છતાં મંદિરનું સ્વપ્ન જોયું નથી. છેલ્લા થોડા મહિનામાં સ્વામીજીની કૃપાથી આ એક ભેટ મળી છે. આ તો કોઈક ચમત્કાર જેવું છે. સંતો સાથે વાત કરતાં જાણ્યું કે લોકોના જીવનમાં મૂલ્યો દૃઢ થાય તે આ મંદિર બાંધવાનો આપણો હેતુ છે. તેમાંનું એક મૂલ્ય છે સંવાદિતા. દુબઈ અને યુ.એ.ઈ. આ મૂલ્યો માટે જાણીતાં છે. યુ.એ.ઈ.માં આ રામરાજ્યનો અનુભવ કરી રહ્યો છું.’

અંતે આશીર્વાદ આપતાં મહંત સ્વામી મહારાજે જણાવ્યું: “Harmony (સંવાદિતા) અહીં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. કલ્પના કરવાની નથી. આ મંદિર જે કરે છે, તેમાં બહુધા આ સંપ્રદાયના સત્સંગી નથી. આને harmony (સંવાદિતા) ન કહેવાય તો શું કહેવાય! અને સહાયમાં કોઈ શરત નહીં. જેની પાસે જે હોય તે donate (દાન) કરે છે. બધા એકદમ પ્રેમથી આ પ્રોજેક્ટમાં જોડાયા છે. આ ચમત્કાર જ કહેવાય. કોઈએ એક વર્ષ પહેલાં કલ્પના પણ નહીં કરી હોય કે આ મંદિર થશે. અમને પણ આશ્ચર્ય લાગે છે! મંદિર જાણે કે જમીનમાંથી નીકળે છે એવો અનુભવ થાય છે. આ અકલ્પ્ય છે. ભગવાન ને મોટાપુરુષ જ જાણે કે ‘શું થઈ રહ્યું છે!’ અહીંથી (મંદિરમાંથી) love (પ્રેમ), peace (શાંતિ), અને harmony (સંવાદિતા)નો વિશેષ અનુભવ થશે. આ પથ્થર અને ઈંટનું મંદિર નથી. આ love, peace અને harmonyનું મંદિર છે. એમાંથી જે સ્થિરતા આવશે તેનાથી ભવ્ય કાર્ય થશે ને તે બધાને અનુભવાશે. આ પ્રોજેક્ટ બધાને પોતાનો લાગશે. મારુંતારું એવો કોઈ ભાવ રહેશે નહીં.”

સ્વામીશ્રીએ હર્ષદભાઈની સાથે તેમના સુપુત્ર રિહાનને ખાસ યાદ કર્યો. માત્ર ૧૩ વર્ષની ઉંમરે રિહાને બ્રિટિશ ચેનલનો સમુદ્ર તરીને ઓળંગ્યો હતો. સ્વામીશ્રી વર્ષોથી પ્રવચનોમાં તેની વાત કરી રહ્યા હતા. આજે અચાનક જ અહીં હર્ષદભાઈના પુત્ર તરીકે રિહાનનો પરિચય થતાં સ્વામીશ્રીએ તેના પર ખૂબ વાત્સલ્ય વરસાવ્યું. આશીર્વચન ઉચ્ચારતા હતા તે દરમ્યાન જ સ્વામીશ્રીએ ફરીથી રિહાનને મંચ પર બોલાવ્યો. આશીર્વચનમાં સ્વામીશ્રી કહે, ‘એમના દીકરા રિહાનને મળવાની મને ઘણી ઈચ્છા હતી... આવો... આવો...’ રિહાન ઉપર આવતાં જ સ્વામીશ્રી પોતાના આસન ઉપરથી ઊભા થઈ ગયા અને માઈક સોતા એકદમ આનંદથી ભેટ્યા! આ જોઈને હર્ષદભાઈ મહેતાની આંખો ભીની થઈ ગઈ!

આ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ સૌનાં હૃદયોએ પણ અનુભવ્યો.

તા. ૨૩ એપ્રિલનો દિવસ ‘વેલ્યૂ ઓફ સર્વિસ’ એટલે કે સેવાદિન તરીકે ઊજવાયો. પૂજ્ય અક્ષરવત્સલદાસ સ્વામીએ આ વિષય પર પ્રવચન આપ્યું. આજના દિવસે અતિથિવિશેષ તરીકે યુ.એ.ઈ.ના વિખ્યાત બિઝનેસમેન અને સર્વપ્રથમ શીખ ગુરુદ્વારા -

ગુરુનાનક દરબારના અધ્યક્ષ શ્રી સુરેન્દ્રસિંઘજી કંધારી હતા. અન્ય મહાનુભાવોમાં જૈન સેન્ટરના સ્થાપક સભ્ય અને જનરલ સેક્રેટરી શ્રી રાજેન્દ્ર બેંગાની હતા. તેઓ સંસ્કૃતમાં લખાયેલાં જૈન શાસ્ત્રોના પણ વિદ્વાન છે. પ્રાઈમ ફોર ઇન્સ્પેક્શન નામની કંપનીના સીઈઓ શ્રી જિતેન્દ્રભાઈ વૈદ્ય પણ અતિથિવિશેષ તરીકે ઉપસ્થિત હતા.

ગુરુદ્વારાના અધ્યક્ષ અને વિખ્યાત બિઝનેસમેન શ્રી સુરેન્દ્રસિંઘ કંધારીજીએ જણાવ્યું: ‘ઈતિહાસ સર્જવા બદલ હું આ સંસ્થાનો આભાર માનું છું. મુસ્લિમ રાષ્ટ્ર યુ.એ.ઈ.માં પ્રથમ હિન્દુ મંદિર બાંધીને ઈતિહાસ રચનાર સંસ્થાનું કાર્ય પ્રશંસાપાત્ર અને અભિનંદનીય છે.’

શ્રી રાજેન્દ્ર બેંગાનીએ કહ્યું: ‘અબુધાબીમાં બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરના શિલાન્યાસમાં હિન્દુ, મુસ્લિમ, શીખ, ખ્રિસ્તી, જૈન, બૌદ્ધ બધા જ લોકો સામેલ હતા. અલગ અલગ પ્રાંત અને અલગ અલગ ભૂમિકા હોવા છતાં, મહંત સ્વામી મહારાજે કહ્યું તેમ, સૌ સંવાદિતાથી જોડાયા હતા. શાસ્ત્રોમાં મણિકાંચન યોગનો ઉલ્લેખ આવે છે. મણિ અને સોનું બંને ભેગા થાય ત્યારે બંનેની કિંમત વધી જાય છે. તેમ, ભગવાન સ્વામિનારાયણે અબુધાબીની સોના જેવી જમીન ઉપર મણિ જેવું મંદિર રચીને મણિકાંચન યોગ કરી દીધો છે. આ મંદિરમાં સૌને લાગે છે કે આ અમારું મંદિર છે. એ જ તેની વિશેષતા છે.’

શ્રી જિતેન્દ્રભાઈ વૈદ્યે જણાવ્યું કે ‘બી.એ.પી.એસ. સ્વામિ- નારાયણ સંસ્થાએ યુ.એ.ઈ.માં મંદિર લાવીને જે કાર્ય કર્યું છે તેને એક-બે વર્ષ કે સદીઓ નહીં, પરંતુ યુગો યુગો સુધી સૌ યાદ કરશે. યુ.એ.ઈ.ની ધરતી પર ક્યારેય આપણે આવા મંદિરની કલ્પના કરી નહોતી.’

સ્વામીશ્રીએ આ ત્રણેય મહાનુભાવોને શાલ ઓઢાડીને સન્માન્યા.

તા. ૨૪ એપ્રિલનો દિવસ ‘વેલ્યુ ઓફ ફેઈથ’ એટલે કે શ્રદ્ધાદિન તરીકે ઊજવાયો. વિવેકજીવનદાસ સ્વામીએ આ વિષય પર પ્રવચન આપ્યું. આજના દિવસે અતિથિવિશેષ તરીકે પેટ્રોકેમ કંપનીના માલિક અને સુવિખ્યાત બિઝનેસમેન શ્રી યોગેશભાઈ મહેતા હતા. સાથે વિખ્યાત લાઈટિંગ કંપનીના માલિક ધર્મેન્દ્રભાઈ પટેલ પણ હતા. શ્રી યોગેશભાઈએ જણાવ્યું: ‘ત્રણ દિવસ પહેલાં મહંત સ્વામીજી મારા ઘરે પધાર્યા અને મારું ઘર હવે ભગવાનનું ઘર બની ગયું છે. મારું ખરું નામ યોગી છે, જે મારા પિતાશ્રી તરફથી મળ્યું છે. જેઓ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના એક ચુસ્ત ભક્ત હતા. તેઓ મને યોગીજી મહારાજ પાસે લઈ ગયા હતા. યોગીજી મહારાજે બીજા કોઈ વિકલ્પ આપ્યા વિના કહ્યું કે, ‘એમને આપણું નામ આપી દો.’ એટલે યોગીજી મહારાજે મને તેમનું નામ આપ્યું માટે મારું નામ યોગી છે. અને ત્યારપછી કોઈ કારણસર, હું મારો રસ્તો ભૂલ્યો અને ભૂલી ગયો હતો કે હું ભગવાન સ્વામિનારાયણનો ભક્ત છું. પરંતુ હું અહીં ઘણી નમ્રતા સાથે અત્યંત ગૌરવ અનુભવું છે કે હું સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો છું. આપણી પાસે આ કંઠી છે એ એક જાદુ છડી છે. તમે જ્યારે પણ તકલીફમાં હો અને તમે આ કંઠી પર હાથ ફેરવો, તમે જય સ્વામિનારાયણ કરો અને પછી તમે જુઓ કે કેવી શાંતિ પ્રવર્તે છે અને તમારી પ્રાર્થનાનો જવાબ મળે છે. લોકો મંદિરમાં મોક્ષ મેળવવા જાય છે, આધ્યાત્મિકતા મેળવવા જાય છે, શાંતિ અને સુખ મેળવવા જાય છે. અને એટલે જ આ સ્વામિનારાયણ મંદિર યુ.એ.ઈ.માં આવ્યું છે.’

વિખ્યાત લાઈટિંગ કંપનીના માલિક અને આર્ટ ઓફ લિવિંગના અગ્રણી સૂત્રધાર શ્રી ધર્મેન્દ્રભાઈ પટેલ પણ મંદિરના સેવાકાર્યમાં જોડાયા છે. તેમણે કહ્યું: ‘શિલાન્યાસ કાર્યક્રમમાં એક વ્યાવસાયિકની દૃષ્ટિએ હું કલ્પના કરી શકતો નથી કે આ આખો કાર્યક્રમ કેટલો ચોક્કસાઈપૂર્વક આયોજિત હતો! ઘણુંબધું આયોજન થયું. ઘણા બધા પુનરાવર્તન (રિહર્સલ), ચર્ચાઓ વગેરે થયાં, પણ એ બધામાં એક ગુણવત્તા સમગ્ર કાર્યક્રમ દરમ્યાન સતત દેખાતી હતી અને એ છે મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ. જેમનું નામ કદાચ ન લેવાયું હોય પણ આ સ્વયંસેવકો બી.એ.પી.એસ.નું આગવું લક્ષણ છે. આ સૌ સ્વયંસેવકોને આપણે ખૂબ ધન્યવાદ આપીએ.

શિલાન્યાસ સમારંભ પછી મારા ગુરુદેવ શ્રી શ્રી રવિશંકર મહારાજે મને ફોન કર્યો: ‘वहाँ कैसा चल रहा है?’ અને મેં કહ્યું, ‘गुरुदेव आ एक जबरजस्त अनुभव હતો, મને બહુ સારું લાગ્યું. કારણ કે આપણે એક ઈતિહાસ રચી રહ્યા છીએ અને હું એનો એક ભાગ બની શક્યો.’ ગુરુદેવ કહે: ‘इसको बहुत आगे लेकर जाना है। यह सिर्फ इन्डियन के लिए ही नहीं है मगर यह समग्र विश्व के लिए है।’

અંતે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું: ‘આ બધું જે આપણે બોલીએ છીએ તે બધું પ્રમુખસ્વામી મહારાજ જીવતા હતા. તેઓ ખાલી બોલતા નહોતા, બધું જીવતા હતા.’

તા. ૨૫ એપ્રિલનો દિવસ ‘વેલ્યુ ઓફ હ્યુમિલિટી’ એટલે કે વિનમ્રતા દિન તરીકે ઊજવાયો. આ વિષય પર પૂજ્ય આત્મસ્વરૂપદાસ સ્વામીએ મનનીય પ્રવચન આપ્યું.

આજના અતિથિવિશેષ શ્રી પારસ શાહદાદપુરી પૂર્વ ચીન, અમેરિકા, સાઉદી અરેબિયા અને લીબિયામાં ભારતીય રાજદૂત તરીકે સેવા આપી ચૂક્યા છે અને વર્તમાન સમયે વિખ્યાત નિકાઈ ઇલેક્ટ્રોનિક્સના માલિક છે. તેઓ ભારતીય ઉદ્યોગપતિ અને બિઝનેસમેનના એસોસિયેશનના પ્રમુખ પણ છે. અનેક સિદ્ધિ-પ્રસિદ્ધિ મેળવનાર તેઓ આ મંદિર સાથે ભાવનાપૂર્વક જોડાયેલા છે. તેમણે સંબોધન કરતાં કહ્યું: ‘પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદથી અહીં મંદિરને સાકાર કરવા માટે જે પુરુષાર્થ કરવામાં આવ્યો છે તે મેં મારી જિંદગીમાં ક્યારેય જોયો નથી. આ મંદિર માત્ર આપણી આસ્થાનું નહીં, પરંતુ સમગ્ર સંસ્કૃતિનું પ્રતીક બનશે. મેં ક્યારેય આટલા ઉત્સાહ અને ભક્તિથી સેવા કરતા સ્વયંસેવકોને જોયા નથી, જેઓ અહીં આખો દિવસ સેવારત રહે છે.’

યુ.એ.ઈ.ના સ્વાસ્થ્ય અને સલામતી તેમજ સુરક્ષા વ્યવસ્થામાં કાર્યરત અને નિષ્ણાત એડવોકેટ આરબ ઉમરાવ શ્રી આદેલ અલ અલી તો જાણે મંદિરના એક અદના સેવક તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે! ‘જય સ્વામિનારાયણ’ ઉચ્ચારીને તેમણે સભાને સંબોધતાં કહ્યું: ‘આપે મને કાર્યકર તરીકે સ્વીકાર્યો તે બદલ હું વિશેષ આનંદ અનુભવું છું. હું મારી જાતને અહીંનો મહેમાન માનતો નથી, હું બી.એ.પી.એસ.નો જ સભ્ય છું. મહંત સ્વામી મહારાજની ઉપસ્થિતિથી આપણે પવિત્ર થયા છીએ. જો આપણે નમ્ર થઈશું તો ભગવાન આપણને ઊર્ધ્વગતિ આપશે. આ મંદિર પૂરું થવાની હું આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યો છું.’

ગલ્ફ ઇસ્લામિક ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપનીના સ્થાપક અને સીઈઓ શ્રી પંકજભાઈ ગુપ્તાએ પણ અનેક સિદ્ધિઓ મેળવી છે. આજે અતિથિવિશેષ તરીકે સંબોધન કરતાં તેમણે જણાવ્યું: ‘મેં મારાં છેલ્લાં ૨૦ વર્ષ યુ.એ.ઈ.માં ગાળ્યા છે અને હું અતિશયોક્તિ નથી કરતો પણ આજે મેં જે જોયું છે તે અશક્ય છે. આ મંદિર બી.એ.પી.એસ.ના અથાક પ્રયત્નોનું ફળ છે. શિલાન્યાસના દિવસે મારા ૧૩ વર્ષના બાળકે મને પૂછ્યું, ‘આ શિલાન્યાસમાં જવું તે શા માટે વિશેષ છે? જે સંસ્થા વિષે આપ વાતો કરી રહ્યા છો તે સંસ્થામાં શું વિશેષતા છે? મેં મારા બાળકને કહ્યું: ક્યારેય પણ તને નિઃસ્વાર્થપણાના, આત્મીયતાના અને પ્રતિબદ્ધતાનાં દર્શન કરવાની ઈચ્છા થાય ત્યારે બી.એ.પી.એસ.ના કોઈ એક પ્રસંગમાં કે કોઈ એક કેન્દ્રમાં જજે અને પોતાને સ્વયંસેવક તરીકે ઓળખાવતા લોકોને મળજે, જેઓ હૃદયથી કામ કરતા હશે. તેઓ કઈ પદવીના છે, કયા પરિવારમાંથી આવે છે તેનો વિચાર કર્યા વિના સંપૂર્ણ નિર્માનિતાથી સેવા કરે છે. આપણો ધર્મ આપણને આ શીખવે છે. આપણી આસ્થા આપણને આ શીખવે છે.’

તમે બી.એ.પી.એસ.માં જે જુઓ છો તે ભારતીય સંસ્કૃતિનું પ્રતિબિંબ છે. તેઓ સંવાદિતામાં માને છે, શાંતિમાં માને છે, પ્રેમમાં માને છે. કોઈ ભેદભાવ નથી. તેઓ સહઅસ્તિત્વમાં માને છે. મેં તેમની આંખોમાં અને શબ્દોમાં આદરભાવ જોયો છે, જે મને બી.એ.પી.એસ. સાથે સંકળાયેલો હોવાનું ગૌરવ પ્રદાન કરે છે.

હું આ મંદિરને બી.એ.પી.એસ. કે હિન્દુ મંદિર તરીકે જોતો નથી, પણ વૈશ્વિક મંદિર તરીકે જોઉં છું.’

સુવિખ્યાત ગુડવિન્સ લૉ કોર્પોરેશનના સૂત્રધાર શ્રી શેહીન મંદિરનિર્માણના કાર્યમાં કાનૂન અને કાયદાની દૃષ્ટિએ ખૂબ આત્મીયતાથી સેવા આપી રહ્યા છે. તેઓ FLI Netના ડિરેક્ટર છે, જેમાં ૮૦ દેશોના ૧૪,૦૦૦ વકીલોનો સમાવેશ થાય છે.

તેમણે સંબોધન કરતાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે અક્ષરધામની આતંકવાદી ઘટના વેળાએ ક્ષમાનું સર્વોત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડ્યું તે વિગતે વર્ણવી જણાવ્યું: ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કહ્યું, ‘આ હુમલાના નામ પર એક ટીપા જેટલું લોહી પણ વહેવું ન જોઈએ. અમારે બદલાની કોઈ ભાવના નથી. આવા અદ્ભુત દિવ્ય શબ્દો માત્ર પવિત્ર આત્મામાંથી જ આવી શકે, જેઓના રોમ રોમમાં માનવતા વરેલી હોય. પ્રમુખસ્વામી મહારાજના શબ્દો આજે કિમિનોલોજી અને કિમિનલ એડમિનિસ્ટ્રેશન માટે એક ઉદાહરણરૂપ છે જે બધી જ કાયદાકીય શાખાઓમાં શીખવવામાં આવે છે. આજ દિન સુધી આ ઉદાત્ત સંસ્કૃતિ સાથે સંકળાયેલા હોવાનું મારું ગૌરવ અને અહોભાગ્ય રહ્યું છે. જ્યાં સુધી મારામાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી મારી સેવા ચાલુ રહેશે.’

તા. ૨૬ એપ્રિલના રોજ યુ.એ.ઈ. ખાતેના સ્વામીશ્રીના જાહેર કાર્યક્રમોનો છેલ્લો સમારોહ હતો. આ સમારોહ એક કૃતજ્ઞતા સમારોહ તરીકે ઊજવાયો. યુ.એ.ઈ.ના આ મંદિરના નિર્માણનું સૂત્ર સંભાળી રહેલા બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કરેલા મંદિરના સંકલ્પની વાત કરીને તેમાં જોડાયેલા સૌ કોઈનો કૃતજ્ઞતાપૂર્વક આભાર વ્યક્ત કર્યો.

આજના સમારોહમાં અતિથિવિશેષ તરીકે ઉપસ્થિત વિખ્યાત ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ કંપનીના સૂત્રધાર અને વરિષ્ઠ ભારતીય અગ્રણી શ્રી મહેન્દ્રભાઈ આશરે જણાવ્યું: ‘મને આનંદ અને કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા માટે શબ્દો જડતા નથી, પણ એટલું જરૂર કહીશ કે આ સમયમાં જીવી રહેલા આપણે સૌ ભાગ્યશાળી છીએ કે અહીં આ મંદિર બંધાઈ રહ્યું છે. અહીંયાં અમે પૂજા-પાઠ કરતા, પણ અંદરથી ઈચ્છા થતી કે મોટી જગ્યા હોય તો કેવું સારું? પણ હવે આપણે કહી શકીએ કે જે આપણા જીવનકાળમાં ક્યારેય પણ વિચાર્યું ન હોય તેવું સંપૂર્ણ મંદિર બની રહ્યું છે. મારે પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો આભાર માનવો જોઈએ. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અહીં પધાર્યા હતા ત્યારે મને તેમનાં દર્શનની તક મળી હતી. ભગવાનની ઈચ્છા છે અને પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ છે એટલે આ મંદિર ચોક્કસ થશે જ.’

સિરિયાના પૂર્વ રાજા તથા રાષ્ટ્રપ્રમુખના પૌત્ર અને યુ.એ.ઈ.ના પ્રસિદ્ધ બિઝનેસમેન શ્રી નઝીમ અલ કુદસીએ ‘જય સ્વામિનારાયણ’ ઉચ્ચારીને સંબોધન કરતાં જણાવ્યું: ‘મારા ગુરુ પ્રમુખસ્વામીની કૃપા અને મહંત સ્વામી મહારાજની કૃપાથી તમારી સાથે કૃતજ્ઞતા અંગે થોડા વિચારો વ્યક્ત કરવાનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. સ્વામિનારાયણ સંતો-ભક્તો પાસેથી એક મોટો પાઠ શીખવાનો છે કે ગમે તેટલી ટેકનિકલ મુશ્કેલીઓ હોય અને કોઈપણ અવળું પરિણામ આવે એવું દેખાય છતાં પણ તેઓ કેવા સંપથી કાર્ય કરે છે! અને સમગ્ર પ્રક્રિયામાં દરેક સેકંડે પ્રમુખસ્વામીની કૃપા તેમની સાથે રહે છે. મારી ઈચ્છા છે કે એક સામાન્ય સેવક તરીકે આ મંદિરને સાફ કરવાની સેવા હું કરી શકું. આ મંદિરનો વર્તમાન એક શક્તિશાળી ભવિષ્યમાં પરિણમશે.’

દુબઈના ભારતીય ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ પૂર્વપ્રમુખ શ્રી એસ. વેંકટેશે સંબોધન કરતાં કહ્યું: ‘લાખો લોકોનું સ્વપ્ન મંદિર રૂપે સાકાર બની રહ્યું છે. કોઈએ અહીં આવી રણભૂમિમાં મંદિર બનાવ્યું હોય એવી કલ્પના કરવી અશક્ય છે. મંદિર એ યુ.એ.ઈ.ના શાસકોએ આપણને આપેલી એક કીંમતી ભેટ છે. અને આ અરબસ્તાનની ધરતી ઉપર મંદિર બાંધવાનું પગલું ભરનાર મહંત સ્વામી મહારાજનો આભાર માનવો જોઈએ. આ મંદિર આવનારી પેઢીઓ માટે એક મહાન સ્થાન બનશે.’

મધ્ય-પૂર્વના દેશોના અન્ય જાણીતા ઉદ્યોગપતિ અને સ્કોર્પિયન ઇન્ટરનેશનલ કંપનીના સૂત્રધાર શ્રી લવેશ દાસવાણી ચિન્મય મિશનના પણ સ્થાનિક અગ્રણી છે. તેમણે આ મંદિરના કાર્યને એક અદ્વિતીય સિદ્ધિ તરીકે ગણાવ્યું.

આજના પ્રસંગે યુ.એ.ઈ. ખાતેના ભારતીય કોન્સલ જનરલ શ્રી વિપુલ પણ ઉપસ્થિત હતા. તેમણે કહ્યું: ‘અબુધાબી ખાતે આકાર લઈ રહેલા ખૂબ સુંદર મંદિર માટે અહીં પધારવા માટે હું મહંત સ્વામી મહારાજનું આનંદભર્યું સ્વાગત કરું છું અને તેમનો આભારી છું. મારે કહેવું પડશે કે બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના સ્વયંસેવકો સર્વોત્કૃષ્ટ છે. તેઓ જે કાર્ય કરે છે અને કાર્યને સફળ બનાવવા માટે ઝીણામાં ઝીણી વિગતોમાં જાય છે તે શ્રેષ્ઠ છે. આ મંદિર સમગ્ર વિશ્વમાં શાંતિ અને સદ્ભાવનાનું એક મોટું પ્રતીક બનશે. આ મંદિર ભારત અને યુ.એ.ઈ.ની મૈત્રીનું એક દૃઢ પ્રતીક બનશે અને ભારતીયોના યુ.એ.ઈ.માં બંધાયેલી ઈમારતોના હિસ્સાનું પ્રતીક બની રહેશે. આ મંદિર ભારતીય સમુદાયનો ચહેરો બની રહેશે.’

ત્યારબાદ બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના આંતરરાષ્ટ્રીય સંયોજક પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામીએ પ્રાસંગિક પ્રવચન કર્યું.

અંતે પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજે આશીર્વાચન ઉચ્ચારતાં કહ્યું: ‘બધા મહાનુભાવોએ સ્વયંસેવકોની વાત કરી. ખરેખર સ્વયંસેવકોએ રાતદિવસ કામ કર્યું છે અને શોભાવ્યું છે. હૃદયથી ખૂબ સારી રીતે કાર્ય કર્યું.

બીજી વાત, જેટલા મહાનુભાવો સ્ટેજ ઉપર આવ્યા તે બધાએ હૃદયથી વાત કરી, બનાવટ નહીં. એટલી બધી સચ્ચાઈ ભરી છે કે આપણા હૃદયમાં તે વાત ઠરે. હજી તો મંદિર થવાનું છે તે પહેલાં આપણને મંદિર દેખાયું!

ત્રીજી વાત, આપણા સંતો. આપણે વખાણ ન થાય. પણ સંતો જે બોલ્યા છે તે બધાના વર્તનમાં છે, ખાલી બોલી ગયા નથી. અને ઈશ્વરચરણ સ્વામી! એ તો અમારા પ્રાણ કહેવાય એવા છે, તે બધી એક્ટિવિટી અને બધું હેન્ડલ કરે છે. તેમને સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે. તેમના પર સ્વામીબાપાનો સંપૂર્ણ રાજીપો છે અને બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ પણ જેમ બધા તાંતણા હોય ને તેને ગૂંથે તેમ તે બધાને ભેગા કર્યા છે ને એવી સંપત્તિ ભાવના ઊભી કરી છે કે આ બધા જ એકબીજાની સાથે ગૂંથાઈ ગયા છે. યોગીબાપા, પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું સૂત્ર જ છે — સંપ, સુહૃદભાવ અને એકતા. જે આ કાર્યમાં મૂર્તિમાન દેખાય છે. માટે બધાને ખૂબ ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. બસ, આવી રીતે મંદિર થઈ જશે.’

સ્વામીશ્રીએ ખૂબ અદ્ભુત આશીર્વાદ અર્પ્યા. અંતે સૌએ પ્રેરણામૂર્તિ સ્વામીશ્રીને વિવિધ પુષ્પહારથી વધાવ્યા. ઠાકોરજી, સ્વામીશ્રી અને સંતો માટે આટલા દિવસ સુધી જે પરિવારે પોતાનાં ઘર ખુલ્લાં મૂકી દીધાં હતાં તેવા રોહિતભાઈ પટેલ અને મનુભાઈના પરિવારે ૧૫ ફૂટ લાંબો ગુલાબહાર પહેરાવીને સ્વામીશ્રીને વિદાયમાન આપ્યું.

આજથી બે દિવસ સુધી સ્વામીશ્રીએ યુ.કે.ના સંનિષ્ઠ હરિભક્ત શ્રી અમિતભાઈ પટેલના પામ જુમેરા ખાતે સમુદ્ર તટે આવેલા નિવાસસ્થાને નિવાસ કરીને સત્સંગ લાભ આપ્યો હતો. ત્યારબાદ સ્વામીશ્રી સૌની વિદાય લઈને દુબઈથી ભારત પધારીને આણંદ ખાતે બિરાજ્યા હતા. ◆

નિબંધ - ૩

વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ : ગુજરાતના ધાર્મિક-સામાજિક જીવનનો કિંમતી દસ્તાવેજ

Vachanamrut, a Unique Scripture: An Invaluable Archive of the Spiritual and Social Life of Gujarat

■ શ્રી ચંદ્રકાંત શેઠ

પ્રસિદ્ધ કવિ, વિવેચક, અનુવાદક, સંપાદક અને નિબંધકાર ચંદ્રકાંત ત્રિ. શેઠ એટલે ગુજરાતી સાહિત્યના એક મૂર્ધન્ય સાહિત્યકાર. એક સંશોધક અને વિવેચક તરીકે તેમણે સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સાહિત્ય પર ઊંડું ખેડાણ કર્યું છે. ગત વર્ષોમાં બી.એ.પી.એસ. સંસ્થા દ્વારા આયોજિત રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદોમાં ભાગ લઈને તેમણે રજૂ કરેલા સંશોધન લેખોમાંનો એક એટલે વચનામૃત પરનો એક વિશ્લેષણાત્મક લેખ. વચનામૃત દ્વિશતાબ્દી પર્વે વચનામૃતના અદ્વિતીય ગ્રંથવૈભવ પર તેમના એ લેખના સંપાદિત પ્રથમ ભાગને માણીએ...

બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આજ્ઞાથી એપ્રિલ- ૨૦૦૮માં પ્રકાશિત ‘વચનામૃત’ની છવ્વીસમી આવૃત્તિ નજર સામે રાખીને અહીં કેટલીક વાત કરવાનું નિર્ધાર્યું છે. આ વાત કરવાનો સુ-અવસર સંપડાવવા માટે બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (આર્ષ) - નવી દિલ્હી, તેમજ ગુજરાત ઇતિહાસ પરિષદ અને ભો. જે. વિદ્યાભવનના સર્વ સૂત્રધારો અને સમાયોજકોનો હું આભાર માનું છું. તે સાથે તેમને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તથા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયને ઐતિહાસિક, સામાજિક તેમજ સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવા માટેનો આ પરિસંવાદ યોજવા માટે અભિનંદન આપું છું.

આ ગ્રંથમાં શ્રીજીમહારાજનું પ્રથમ વચનામૃત છે સંવત ૧૮૭૬ના માગશર સુદ ચોથના દિવસે^૧ શ્રી ગઢડા મધ્યે અપાયેલું અને છેલ્લું વચનામૃત છે સંવત ૧૮૮૬ના આષાઢ વદ દશમના દિવસે^૨ અપાયેલું. આમ, શ્રીજીમહારાજનાં અહીં અપાયેલાં વચનામૃતો લગભગ એક દસકાનો ગાળો આવરી લે છે. આ ગાળા દરમિયાન ગઢડાનાં પ્રથમ, મધ્ય તથા અંત્યનાં (૭૮+૬૭+૩૯) ૧૮૪, સારંગપુરનાં ૧૮, કારિયાણીનાં ૧૨, લોયાનાં ૧૮, પંચાળાનાં ૭, વરતાલ(વડતાલ)નાં ૨૦ તથા અમદાવાદ દેશનાં (૩+ વધારાનાં ૧૧) ૧૪ મળીને વચનામૃતોની કુલ સંખ્યા ૨૭૩ થાય છે. તેમાં ભૂગોળ-ખગોળનું પત્ર-સ્વરૂપે રજૂ થયેલું સંવત ૧૮૬૩નું એક વચનામૃત ઉમેરતાં વચનામૃતોની કુલ સંખ્યા ૨૭૪ થાય છે. આ વચનામૃતોમાં સારંગપુરનાં ૧૮ વચનામૃતોમાં નવમું શ્રીકુંડળ ગામનું અને દસમું ખાંભડા ગામનું છે, તે નોંધવું જોઈએ. પાછળથી પરિશિષ્ટમાં ઉમેરાયેલાં અમદાવાદ દેશનાં વધારાનાં અગિયાર વચનામૃતોમાં અમદાવાદ નગરનાં પાંચ, અશ્લાલી- (અસલાલી)નું એક

૧. તા. ૨૧-૧૧-૧૮૧૯.

૨. તા. ૨૫-૭-૧૮૨૯.

અને જેતલપુરનાં પાંચ છે.

આ વચનામૃતો ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામી (શ્રીજીમહારાજ, ભગવાન સ્વામિનારાયણ)ના શ્રીમુખે ઉચ્ચારાયેલાં અને તદ્દનુસાર અધિકારી પરમહંસો - વિદ્વાન સંતો દ્વારા લખાયેલાં છે. આ વચનામૃતોની નોંધ સર્વશ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, શુક્રમુનિ (શુકાનંદ સ્વામી) તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી^૩ દ્વારા કરવામાં આવેલી છે. આ સર્વ સંતોએ શ્રીજીમહારાજને જ્યારે, જ્યાં, જે રીતે અને જે રૂપે જોયા તેનો આંખે દેખ્યો અહેવાલ આ વચનામૃતોમાં રજૂ કર્યો છે. શ્રીજીમહારાજ જે કંઈ, જે રીતે બોલ્યા, તે બધું શ્રવણભક્તિથી ગ્રહણ કરી તેનું શ્રદ્ધેય સંપાદન-પ્રકાશન એ સંતો થકી અહીં કરાયું છે. શ્રીજીમહારાજે પણ એમના વચનામૃતનું પુસ્તક નિત્યાનંદ સ્વામી દ્વારા જોયાનું અને તેથી રાજી થયાનું લોયાના સાતમા વચનામૃતમાં નોંધાયું છે. (વ. પૃ. ૨૬૯)

આ શ્રીજીમહારાજનો જન્મ સન ૧૭૮૧માં. ૧૮ વર્ષની ઉંમરે ગુજરાતમાં આવ્યા બાદ તેઓ ઉદ્ધવના અવતાર મનાતા (પૃ. ૫૨૭) શ્રી રામાનંદ સ્વામીને પીપલાણામાં મળ્યા અને તેમની પાસે ભાગવતી દીક્ષા લઈ, સન ૧૮૦૧માં તેઓ તેમના ઉત્તરાધિકારી તરીકે પ્રતિષ્ઠિત થયા. આમ, નીલકંઠવર્ણી ‘નારાયણ મુનિ’-‘સહજાનંદ સ્વામી’ તરીકે પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા. સહજાનંદ સ્વામીએ ગુજરાતના વિવિધ પ્રદેશોમાં - એમાંયે ખાસ કરીને સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ વગેરેમાં વિચરણ કરીને સદાચાર તેમજ ભક્તિનો સૌને સદ્દુપદેશ કર્યો. એમના સત્સંગમાં આમ વર્ગની કણબી, મોચી, કુંભાર, દરજી વગેરેની; કાઠી-કોળી, પારસી, ખોજા-મુમના વગેરે કોમોની હાજરી ધ્યાન ખેંચતી. તેમણે સામાજિક સુધારણા સાથે દલિતોના ઉદ્ધાર-અભ્યુદયનું લક્ષ્ય પણ રાખેલું. તેથી શ્રીજીમહારાજની લોકવત્સલતાનો પ્રભાવ એમનાં વચનામૃતોમાં જોઈ શકાય છે. શ્રીજીમહારાજે એમનાં વચનામૃતોમાં ‘આચારઃ પ્રથમો ધર્મઃ’ - એ વાત પર ખૂબ ભાર મૂક્યો છે. ભગવદ્ભાવનાના વિકાસ માટે બાહ્ય અને આંતરશુદ્ધિની - તન, મન તેમજ આચાર-વિચારની શુદ્ધિની સાધના તેમણે અનિવાર્ય લેખી છે. ભારતીય સંસ્કાર તેમજ સંસ્કૃતિનાં મૂળભૂત રહસ્યો તેમજ આધ્યાત્મિક-નૈતિક મૂલ્યોની તેમની ભગવદ્વાર્તામાં બરોબર માવજત થઈ છે. તેમણે સાદી અને સરળ વાણીમાં, શાસ્ત્રોની પરિપાટીને નિષ્ઠાપૂર્વક જાળવીને મનઃપૂત ને દષ્ટિપૂત આચારવિચારના રસકસ આબાલવૃદ્ધ સૌની આગળ પીરસ્યા છે. શ્રીજીમહારાજે સન ૧૮૩૦માં એમની આયુષ્ય-લીલા સંકેલી. તે દરમ્યાન ઘણાં બધાં વચનામૃતોનું પાન એમણે જનસમાજને કરાવ્યું જ હોય. એમનાં ૧૨૦૦ જેટલાં વચનામૃતો હોવાની વાત પણ સંપ્રદાયમાં પ્રચલિત છે. આપણે તો માત્ર એમના એક દાયકાના ઉપર્યુક્ત પાંચ સંતો દ્વારા સંશોધિત-સંપાદિત ૨૭૩/૨૭૪ વચનામૃતોથી અહીં સંતોષ માનવાનો રહે છે. કારિયાણીના બીજા વચનામૃતમાં છેલ્લે આવી નોંધ છે: “શ્રીજીમહારાજે ઘણીક વાર્તા કરી, તેમાંથી આ તો દિશમાત્ર લખી છે.” (પૃ. ૨૨૫) આપણે શ્રીજીમહારાજનાં વચનામૃતોની પ્રમાણ-સંખ્યાનો વિચાર કરતાં આ નોંધને યાદ કરવાની રહે. શ્રીજીમહારાજનાં માત્ર એક દસકાનાં વચનામૃતોનો ગ્રંથ આપણને આજે ન્યાલ કરે છે, તો એમના આયુષ્યભરનાં બધાં વચનામૃતો પ્રાપ્ત થયાં હોત તો?...

એક સમર્થ ધર્મધુરંધરનાં - ધર્માચાર્યનાં આ વચનામૃતોની આસ્થાભાવે ને આસ્તિકતાના ભાવે અધિકારી સંતો દ્વારા નોંધ લેવાઈ એ ઘટના-પ્રક્રિયાનો જેટલો મહિમા કરાય તેટલો ઓછો છે. શ્રીજીમહારાજની પરાવાણીનો પ્રસાદ આમ ગ્રંથ -સ્વરૂપે વૈખરીમાં ઉપલબ્ધ થયો તે જ આપણા માટે તો સદ્ભાગ્યની બાબત લેખાય. વરતાલ(વડતાલ)ના આચાર્ય શ્રીપતિપ્રસાદજીની આજ્ઞાથી સંવત ૧૯૮૪(સન ૧૯૨૮)માં મુંબઈના નિર્ણયસાગર પ્રેસ દ્વારા મુદ્રિત વચનામૃતોનો જે ગ્રંથ પ્રકાશિત થયેલો, તે ગ્રંથ વિના ફેરફાર બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સંસ્થા દ્વારા પ્રકાશિત થયો. તે પ્રસંગે તા. ૩-૧૦-૧૯૬૯ના દિવસે બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રી યોગીજી મહારાજે આશીર્વાચન આપતાં પ્રકાશિત ગ્રંથને ‘શ્રીજીમહારાજની પરમ અમૃતવાણી’ હોવાનું જણાવેલું. પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજે તા. ૯-૭-૧૯૮૬ના દિવસે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં આશીર્વાદ નોંધતાં લખ્યું:

“પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રી ભગવાન સ્વામિનારાયણના શ્રીમુખનાં વચનોનો આ અમૂલ્ય ગ્રંથ વચનામૃત, અદ્ભુત અધ્યાત્મરસિક ગ્રંથ છે. સર્વ શાસ્ત્રોનું દોહન છે. વચનામૃતમાં આધ્યાત્મિક માર્ગે ચાલતા મુમુક્ષુને જીવનમાં નડતા તમામ પ્રશ્નોનું ભગવાને અદ્ભુત નિરાકરણ કરેલ છે. તેમાં ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર પામવા ઈચ્છતા કોઈ પણ મુમુક્ષુને, સરળ ભાષામાં જીવનનું સાચું માર્ગદર્શન મળે છે.” (પૃ. ૧૧)

૩. અમદાવાદ વિભાગમાં વચનામૃતના સંકલનકર્તાઓમાં શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો પણ સમાવેશ કર્યાની નોંધ મળે છે.

પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજે યોગ્ય રીતે જ આ વચનામૃતોના ગ્રંથને ‘પરાવાણી’ના ગ્રંથ’ તરીકે ઓળખાવ્યો છે. આ વચનામૃતોનું કેવળ સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ જ નહીં, ધાર્મિક-નૈતિક-આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ પણ પરીક્ષણ-નિરીક્ષણ- સમીક્ષણ થાય તે અનિવાર્ય છે.

વચનામૃતોને અનુલક્ષીને અક્ષરબ્રહ્મ-સ્વરૂપ ‘અક્ષરમૂર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ જે અર્થઘટનો કર્યા છે તે પણ ધ્યાનમાં લેવાનાં રહે. આ વચનામૃતોના સંદર્ભમાં વિદ્વાન સંતોને તેમજ હર્ષદરાય દવે જેવા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના તત્ત્વસિદ્ધાંતના વિદ્વાન સત્સંગીઓને પણ યાદ કરવાના રહે.

આપણી ભારતીય અધ્યાત્મ પરંપરામાં તો મનુષ્યમાત્ર ‘અમૃતસંતાન’ છે. મનુષ્યની અમૃતમયતા શેમાં રહી છે, તેનો અનુભવ કઈ રીતે કરી શકાય - તેની ગુરુચાવી આપણને શ્રીજીમહારાજનાં વચનામૃતોમાંથી મળી રહે છે. તેમનાં સદ્વચનો માટેનો ‘વચનામૃત’ શબ્દ એ અર્થમાં પણ સાર્થક લેખાશે. આ વચનોનો નાળબંધ વેદવાણી સાથે - સત્શાસ્ત્રોની વાણી સાથે છે જ. શ્રીજીમહારાજનાં આ વચનોમાં એમની આધ્યાત્મિક સાધનાનો અર્ક છે, એમની અનુભવ-વાણીનો નિષ્કર્ષ છે. આ વચનામૃતોની વાણીને ‘ઋતંભરાવાણી’ કહી શકાય.

આ વાણીના સંપાદન-પ્રકાશનમાં અનેક સંતોનું ઘણું મૂલ્યવાન યોગદાન છે. કેટલા બધા ધર્મજિજ્ઞાસુ સંતો, હરિભક્તોનો અહીં જમાવડો છે! આ વાણીનું સંપાદન- પ્રકાશન કરવાની સેવા કરનારા સંતો પૂર્ણતયા શ્રીજીમહારાજને સમર્પિત હતા. તેમણે શ્રીજીમહારાજ-પ્રબોધિત સાંપ્રદાયિક તત્ત્વજ્ઞાનનો મર્મ પ્રગટ કરવા સાથે સંપ્રદાયનિર્દિષ્ટ આચાર-વિચારની - વ્રત, પૂજા વગેરેની પ્રણાલીને રજૂ કરવાનો મોક્ષલક્ષી ધર્મપુરુષાર્થ પણ અહીં દાખવ્યો જણાય છે. સ્વામી શ્રી મુક્તાનંદ, નિત્યાનંદ, શુકાનંદ, ગોપાળાનંદ, બ્રહ્માનંદ તેમજ અન્ય અનેક સાધુસંતો, હરિભક્તો, સત્સંગીઓ વગેરે દ્વારા શ્રીજીમહારાજને જે બધા જિજ્ઞાસા- પ્રશ્નો પુછાયા તેના ઉત્તરસ્વરૂપે ધર્મતત્ત્વની ઘણી બધી ગૂઢ વાતો અહીં વિશદ રીતે ઉદ્ઘાટિત થયાનું આપણે જોઈ શકીએ છીએ. શ્રીજીમહારાજની આ વાણીનું ગ્રહણ કરતાં કરતાં જ અક્ષરધામનું દર્શન થઈ જાય, અક્ષર-જીવનની યાત્રા થઈ જાય અને અક્ષરબ્રહ્મ દ્વારા પરબ્રહ્મ સુધી પહોંચવાની દિશા ને કેડી લાધી જાય એવી સબળ અને ઊંચી એની સમર્થતા (સામર્થી) છે.

આ ‘વચનામૃત’ ગ્રંથ સંપ્રદાયનો ‘રહસ્ય ગ્રંથ’ લેખાયો છે. તેને સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો ધર્મકોશ પણ કહી શકાય. આ ગ્રંથનું જેમ સાંપ્રદાયિક તેમ ઐતિહાસિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક મૂલ્ય પણ છે. ગુજરાતના ધાર્મિક-સામાજિક જીવનનું દર્શન કરાવતો આ કીમતી દસ્તાવેજ છે. તત્કાલીન દેશકાળની, તત્કાલીન સમાજના રૂઢિ- રિવાજોની પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે ઝાંખી કરવાની તક પણ આ ગ્રંથ આપી રહે છે.

શ્રીજીમહારાજે વચનામૃત આપવા પાછળની પોતાની ભૂમિકા રજૂ કરતાં નિખાલસતાથી ને માર્મિકતાથી નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે:

‘આ જે મારે વાત કરવી છે તે કાંઈ દંભે કરીને નથી કરવી તથા માને કરીને નથી કરવી તથા પોતાની મોટ્યપ વધારવા સારુ નથી કરવી. એ તો એમ જાણીએ છીએ જે, આ સર્વે સંત તથા હરિભક્ત છે તેમાંથી એ વાત કોઈને સમજાઈ જાય તો તેના જીવનું અતિ રૂડું થાય, તે સારુ કરીએ છીએ. અને જે વાત છે તે મારી દીઠેલ છે ને મારા અનુભવે કરીને પણ મેં સિદ્ધ કરી છે અને સર્વ શાસ્ત્રમાં પણ મળતી આવે છે...” (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૩)

‘...અને આ વાતને અમે કરીએ છીએ તે કાંઈ બુદ્ધિની કલ્પનાએ નથી કરતા તથા સિદ્ધાઈ જણાવવા સારુ નથી કરતા; આ તો અમારી અજમાવેલ વાત છે ને જેમ અમે વર્તીએ છીએ તેમ વાત કરીએ છીએ.” (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૩૯)

શ્રીજીમહારાજે પોતાનાં આ વચનામૃતોના સંદર્ભમાં પ્રસંગોપાત્ત, ‘અધ્યાત્મવાર્તા’, ‘ભગવદ્વાર્તા’, ‘સિદ્ધાન્ત- વાર્તા’ જેવા શબ્દપ્રયોગો કર્યા છે. તેમનાં વચનામૃતો ધર્મજિજ્ઞાસુ સંતો અને સત્સંગીઓ સમક્ષ (જેઓ તેમનાં વિચાર, વર્તન અને વાણીમાં પરમ શ્રદ્ધા ધરાવનારા હતા તેવા ભક્તસમુદાય સમક્ષ) રજૂ થયાં હતાં.

એ રીતે આ વચનામૃતો ધર્મસભામાં રજૂ થયેલાં પ્રવચનોરૂપ હતાં. એ વચનામૃતોને ‘બ્રહ્મજિજ્ઞાસા’ સંતોષવા માટેના શ્રીજીમહારાજના આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમના ફળરૂપ લેખી શકાય. આ વચનામૃતો એ રીતે સત્સંગની આધ્યાત્મિક પ્રસાદીરૂપ

જ ‘ત્યારે એ જીવ જે તે, તે ભગવાનના સ્વરૂપનું જે પ્રતિપાદન કરે તથા તે ભગવાનનાં જે ધામ, ગુણ અને ઐશ્વર્ય તેનું પ્રતિપાદન કરે તથા તેના ચરિત્રનું વર્ણન કરે તથા આત્મા-અનાત્માનો વિવેક કરી દેખાડે તથા જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ તેના ભેદને પૃથક્ પૃથક્ દેખાડે, એવી જે વાણી તે પરાવાણી કહીએ.’ (વ. પૃ. ૧૮૯)

લેખાય. આ વચનામૃતો જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મના પ્રબોધન અન્વયે પીરસાયાં છે. નવધા ભક્તિનાં કીર્તન-શ્રવણાદિના માહોલમાં રજૂ થયાં છે. આ વચનામૃતોના પઠન-શ્રવણમાંયે ભક્તિ-સાધનાનું જ એક સ્વરૂપ હોવાનું માનવું રહ્યું. ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકર આ વચનામૃતોને સાભિપ્રાય ‘આધ્યાત્મિક પાઠશાળા’ની ગરજ સારતાં હોવાનું દર્શાવે છે.^૫

શ્રીજીમહારાજનાં વચનામૃતોનું આપણા પરંપરાગત આધ્યાત્મિક પ્રશ્નોત્તરમૂલક સંવાદો સાથેનું અનુસંધાન પણ જોઈ શકાય. શ્રીજીમહારાજને જે કંઈ કહેવાનું થાય છે તે જિજ્ઞાસુ સંતો-હરિભક્તોના પ્રશ્નોના કારણે. સંતો-ભક્તો જે પ્રશ્નો કરતા હોય તેના ઉત્તરો આપી શ્રીજીમહારાજ તેમના મનમાંથી શંકા, દ્વિધા કે ગૂંચ દૂર કરવાનું કાર્ય કરે છે. વળી, જરૂર પડ્યે ત્યાં બે સંત-મહાત્માઓ વચ્ચેની ચર્ચાવિચારણામાં જ્યારે ગૂંચવાડો પેદા થાય ત્યારે તેના નિવારણ માટે, જે તે આધ્યાત્મિક મુદ્દાના સ્પષ્ટીકરણ માટે તેઓ જરૂરી ખુલાસા કે માર્ગદર્શન આપે છે. કેટલીક વાર તેમની ચર્ચાવિચારણામાં જે તે મુદ્દાની છણાવટ થતી પણ લાગે.

શ્રીજીમહારાજની ધર્મ-સભાઓમાં જે પેચીદા મુદ્દાઓ ચર્ચાની એરણ પર આવે તેમાં શ્રીજીનું સ્પષ્ટીકરણ સવિશેષ અપેક્ષિત હોય એ દેખીતું છે. વળી, અહીં જે તે મુદ્દાઓની ક્રમિક વિકાસચર્ચાની અપેક્ષા રાખવી જરૂરી નથી. જેવી સભા, જેવા પ્રશ્નો એવો શ્રીજીમહારાજનાં વચનામૃતોનો ઢાળો. એક જ વાર ચર્ચાઈ ગયેલો મુદ્દો ફરી વાર પણ ઊખળે અને ચર્ચાય અને એમાં નવા અર્થ-સંદર્ભો ઉમેરાતા રહે એવું પણ જોવા મળે. એ રીતે જે તે વસ્તુવિષયની ચર્ચા અનિવાર્યતયા પુનરાવર્તન પામતી પણ જોઈ શકાય.

આમ, અહીં જેવા પ્રશ્નો એવા ઉત્તરો, જેવું લક્ષ્ય એવું શરસંધાન. શ્રીજીમહારાજની આધ્યાત્મિક પ્રતિભા કેવી પારદર્શિતા, સૂક્ષ્મદર્શિતા, સમગ્રદર્શિતા ને સમન્વયદર્શિતા દાખવે છે, તેની અહીં પ્રભાવક રીતે પ્રતીતિ થાય છે. અહીંની પ્રશ્નોત્તરીમાં પ્રાસંગિકતા ને આકસ્મિકતાની ભૂમિકા પણ અત્રતત્ર ભાગ ભજવતી હોવાનું વરતાય; પરંતુ શ્રીજીમહારાજમાં શાશ્વતતા કે સનાતનતાના સંદર્ભમાં જે તે પ્રસંગ-પરિસ્થિતિ વગેરેને જોવા-મૂલવવાની સમર્થ વિવેક દૃષ્ટિ પણ સક્રિય હોવાનું વરતી શકાય છે. તેમનાં વચનામૃતોમાં સ્વામિનારાયણ ધર્મ-સંપ્રદાયના પાયાનાં મૂલ્યોની ચર્ચામાં એકાંતિક ભક્તિ, મુક્તિ, સત્સંગ, વૈરાગ્યભાવ, બ્રહ્મચર્ય, સંયમ, સેવા, આત્મશુદ્ધિ, આત્મનિષ્ઠા, આત્મબુદ્ધિ, બ્રહ્મની સાકારતા ને નિરાકારતા, સગુણતા ને નિર્ગુણતા, સવિકલ્પતા ને નિર્વિકલ્પતા, ધ્યાન અને યોગ, શુદ્ધિ અને સાધના જેવી અનેક મહત્વની બાબતોનું સ્પષ્ટીકરણ, દૃઢીકરણ અને સમર્થીકરણ થતું જોવા મળે છે. આપણી પરંપરાગત પાપ-પુણ્ય, સ્વર્ગ-નરક, પુનર્જન્મ અને કર્મફળની ભૂમિકા, પ્રારબ્ધ અને પુરુષાર્થનો સંબંધ જેવી અનેક માન્યતાઓની સ્વીકૃતિ, પુષ્ટિ તેમજ શુદ્ધિવૃદ્ધિની પરિપાટી પણ અહીં જોવા મળે છે.

‘વચનામૃત’ ગ્રંથમાં કેન્દ્રસ્થ વિષય છે અધ્યાત્મનો - જીવ, માયા, ઈશ્વર, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મનો; સંતસમાગમ અને સત્પુરુષનો; જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મના સંબંધનો; ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને સંયમનો; શીલ અને સદાચારનો; આત્મશુદ્ધિ અને આત્મસમર્પણનો. જીવને જે મોંઘેરો મનુષ્યાવતાર પ્રાપ્ત થયો છે તેને કેમ કરીને સાર્થક કરવો તેના ઉપાયો શ્રીજીમહારાજ બતાવે છે; તે માટેનું વિધેયાત્મક માર્ગદર્શન આપે છે. શ્રીજીમહારાજ ‘વિમુખ’થી વેગળા રહેવાનું, કુસંગથી બચવાનું અને નાસ્તિકતામાં નહીં ફસાવાનું સૂચવે છે. તેમણે પોતે જ (ભગવાને) કલિકાળના આતંકબળમાંથી જીવોને ઉગારી-ઉદ્ધારી તેમને બ્રહ્મભાવ પ્રતિ પ્રેરવાનું યુગકાર્ય કરવા પધાર્યા હોવાનો નિર્દેશ આ વચનામૃતોમાં આપ્યો છે. શ્રીજીમહારાજે ‘હું જ પુરુષોત્તમ છું’ (વ. પૃ. ૬૪૯) એમ પણ જણાવ્યું છે.

શ્રીજીમહારાજે ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના તેરમા વચનામૃતમાં જે કહ્યું છે તે અહીં નોંધવા જેવું છે. તેમણે કહ્યું છે:

‘... ‘જે તેજને વિષે મૂર્તિ છે તે જ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે’ એમ જાણજો અને જો એમ ન જણાય તો એટલું તો જરૂર જાણજ્યો જે, ‘અક્ષરરૂપ જે તેજ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેને મહારાજ દેખે છે.’ ” (વ. પૃ. ૩૮૭)

શ્રીજીમહારાજે ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના પાંત્રીસમા વચનામૃતમાં પણ પોતાના ભગવત્-સ્વરૂપનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કર્યો છે. (વ. પૃ. ૪૩૪-૪૩૫) વળી, ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના પચાસમા વચનામૃતમાં તેમણે કહ્યું છે:

‘આજ તો અમારું જે રહસ્ય છે તે તમને સર્વેને અમારા જાણીને કહીએ છીએ જે, જેમ નદીઓ સમુદ્રને વિષે લીન થાય છે, અને જેમ સતી ને પતંગ તે અગ્નિને વિષે બળી જાય છે, અને જેમ શૂરો રણને વિષે ટુકટુક થઈ જાય છે, તેમ એકરસ પરિપૂર્ણ એવું જે

૫. વિભાવિતમ્, ૧૯૮૩, પૃ. ૮૦

બ્રહ્મસ્વરૂપ તેને વિષે અમે અમારા આત્માને લીન કરી રાખ્યો છે.” (વ. પૃ. ૪૫૬)

શ્રીજીમહારાજ સ્વયં સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ હોવાના સંકેત વચનામૃતોમાં અન્યત્ર પણ મળે છે. (જેમ કે પૃ. ૮૪, ૪૮૪, ૫૩૧, ૬૧૨ વગેરે)

શ્રીજીમહારાજનું ઐશ્વર્ય અને એમની ભક્તવત્સલતા એમનાં વચનામૃતોમાં અત્રત્ર સરસ રીતે પ્રગટ થયેલાં જોવા મળે છે. ‘પરથારો’માં શ્રીજીમહારાજની ચરિત્રલીલાનું - એમની ‘સિદ્ધગતિ’નું પ્રભાવક વર્ણન છે. શ્રીજીમહારાજે ઘણા મતવાદીઓની વિનંતીથી અનેકને એમના ઈષ્ટદેવ અનુસાર દર્શન આપ્યાં. કોઈને શ્રીકૃષ્ણ રૂપે, કોઈને રામચંદ્ર રૂપે, કોઈને શિવ રૂપે, કોઈને મહાગણપતિ રૂપે, કોઈને તીર્થંકર રૂપે તો કોઈને પેગંબર રૂપે એ દેખાયા. (વ. પૃ. ૫૨-૫૩) શ્રીજીમહારાજે સાધુસંતો, ગૃહસ્થ સત્સંગીઓ વગેરે દ્વારા અહિંસક યજ્ઞોનાં, દાનધર્મનાં અનેક ઉમદાં કાર્યો કરાવી સમાજના સૌ દીનહીન જનોના સમુદ્ધારનું - સમુત્કર્ષનું ઉમદા કાર્ય સંપન્ન કર્યું. ‘પરથારો’માં શ્રીજીમહારાજના શ્રીઅંગનું સામુદ્રિક લક્ષણોથી ઘણી વિગતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. વળી, તેમની સ્વાભાવિક ચેષ્ટાઓનું ને દિનચર્યાનું પણ સ્વભાવોક્તિસભર નિરૂપણ ‘પરથારો’માં મળે છે. (વ.પૃ. ૫૭-૬૩) અહીં વિસ્તારભયે તે આપવામાં આવ્યું નથી.

શ્રીજીમહારાજ પોતે બાળપણમાં કેવા નિર્ભીક હતા, પોતે કેવી આકરી તપશ્ચર્યા કરીને શરીર ગાળી નાખેલું, પોતે કેવા ક્ષમાશીલ અને ઉદાર હતા તથા ભક્તો-સત્સંગીઓ-સંતો પ્રત્યે કેવા હેતાળ હતા તેની સરસ છબી આ વચનામૃતોમાંથી ઊપસી આવે છે. તેમણે અષ્ટાંગયોગ સાધ્યો હતો. અનેક શાસ્ત્રોનો સ્વાધ્યાય પણ કર્યો હતો. (વ. પૃ. ૫૬૩) અંતર્દૃષ્ટિ ને ધ્યાનમુદ્રા શ્રીજીમહારાજને સહજ હતાં. (વ. પૃ. ૫૧૧) આ શ્રીજીમહારાજને શુષ્ક વેદાંતીઓ ને વિમુખો પ્રતિ અભાવ હતો. તેમને અહંકાર ને દંભ નાપસંદ હતા. હરિનો કે હરિના જનનો દ્રોહ તેમને અકારો લાગતો હતો. (વ. પૃ. ૫૧૫) શ્રીજીમહારાજ પોતે ત્યાગી સ્વભાવના. છતાં તેઓ શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાને અનુસરી સ્વામી શ્રી રામાનંદને શિષ્યભાવે સમર્પિત થયા અને એમ કરતાં મનમાં કોઈ આંટી કે ગ્રંથિથી બંધાઈને રહ્યા નહીં. (વ. પૃ. ૬૦૦) શ્રીજીમહારાજે તો ભગવાનના જેવો જ સાધુનો પ્રતાપ હોવાનું કહ્યું છે. (વ. પૃ. ૪૧૦)

તેઓ તો ભક્તિરસમાં જ બ્રહ્મરસનો આસ્વાદ લેનારા હતા. તેમણે કારિયાણીના દસમા વચનામૃતમાં કહ્યું છે:

“અને અમારો તો એ જ ઈશક છે ને એ જ સિદ્ધાંત છે જે, ‘તપે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા ને ભગવાનને સર્વેના કર્તાહર્તા જાણીને અને સ્વામીસેવકને ભાવે કરીને તે ભગવાનની ભક્તિ કરવી. અને કોઈ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના ખંડન થવા દેવી નહીં.’ ‘માટે તમે પણ સર્વે આ અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજ્યો.” (વ. પૃ. ૨૪૨)

આવા ‘ઈશક’નું બળ જ શ્રીજીમહારાજને નીચે પ્રમાણેનો નિશ્ચય જાહેર કરવા પ્રેરે એમાં શું આશ્ચર્ય? તેઓ ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૧માં કહે છે:

“જેમ સોનાનો દોરો કર્યો હોય તે છયે ઋતુમાં સરખો રહે, પણ ઉનાળાના તાપે કરીને ઢીલો થાય નહીં, તેમ જેનો દૃઢ સત્સંગ હોય તેને ગમે તેવાં દુઃખ આવી પડે તથા ગમે તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હટે નહીં. એવા જે દૃઢ સત્સંગી વૈષ્ણવ છે, તે જ અમારે તો સગાંવડાલાં છે ને તે જ અમારી નાત છે ને આ દેહે કરીને પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળું જ રહેવું છે ને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ધામમાં પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળું જ રહેવું છે, એમ અમારો નિશ્ચય છે.” (વ. પૃ. ૫૮૭)

આવો નિશ્ચય ધરાવતા શ્રીજીમહારાજને સત્સંગીઓ ‘ભગવાનના પાર્ષદ’ જેવા લાગે છે.(૫૮૬) તેઓ એકાંતિક ભક્તને સત્સંગી કહે છે.(૩૭૧) શ્રીજીમહારાજ જેમનામાં સમપણે સમજવાની શક્તિ હોય, જેઓ પોતાના જીવના કલ્યાણ અર્થે નિષ્કામભાવે ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય (૧૪૧) તેવા હરિભક્તોને આત્મીય ભાવે ચાહે છે.(૪૨૯) તેઓ ગઢડા અંત્ય પ્રકરણના છઠ્ઠીસમા વચનામૃતમાં કહે છે:

“અને હવે જે ગમે તે કહીએ છીએ જે, ભગવાનનો મહિમા યથાર્થ સમજે, ને પોતાના દેહથી વ્યતિરિક્ત જે પોતાનો આત્મા તેને બ્રહ્મરૂપ સમજે, અને ધર્મમાં દૃઢ રહ્યો હોય, અને ભગવાનની અચળ ભક્તિ કરતો હોય, અને આવી રીતનો પોતે હોય તોપણ સત્સંગમાં કોઈક કાંઈ ન સમજતો હોય ને ભગવાનનો નિશ્ચય તો હોય તેને મોટો જાણે ને તેની આગળ પોતાને અતિ તુચ્છ જાણે, અને વાર્તા કર્યામાં પોતાના મુખે કરીને પોતાની સમજણનો કેફ કોઈની આગળ લગાર પણ જણાવે નહીં, એવો જે હોય તે અમને બહુ ગમે.” (વ. પૃ. ૫૯૯)

શ્રીજીમહારાજનો પોતાના સત્સંગીમંડળ માટેનો વાત્સલ્યભાવ-કરુણાભાવ ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના સિત્તેરમા વચનામૃતમાં આ રીતે વ્યક્ત થયો છે:

“એમ સત્સંગ કરે છે ને તેને શૂળી જેટલું દુઃખ હોય તો કાંટે મટે છે; કાં જે, અમે રામાનંદ સ્વામી પાસે માગી લીધું છે જે, તમારા સત્સંગી હોય તેને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય તો તે મને એક એક રૂંવાડે કોટિ કોટિ વીંછીનું દુઃખ થાઓ, પણ તમારા સત્સંગીને તે થાઓ નહીં; અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય તે રામપત્તર મને આવે પણ તમારા સત્સંગી અન્ન-વસ્ત્રો કરીને દુઃખી ન થાય.” (વ. પૃ. ૧૪૧)

આ શ્રીજીમહારાજ સત્સંગી જીવના રૂડા વાસ્તે કરીને તેમના થકી પ્રાપ્ત માનસન્માનના લૌકિક વ્યવહારનો પણ સમુદારતાથી પણ નિર્લેપભાવે અંગીકાર કરતા. (ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણનું અઢારમું વચનામૃત, પૃ. ૨૮) તેઓ વિવિધ સ્થળોએ ઢોલિયા પર, ગાદીતકિયા પર, છપરપલંગ પર — એમ વિવિધ પ્રકારનાં આસનો પર બિરાજતા; વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્રો, આભૂષણો વગેરે ધારણ કરતા. તે બધાંનાં નિશ્ચિત સ્થળ, તિથિ અને સમયવારનાં ચિત્રો લગભગ બધાં વચનામૃતોમાં પ્રારંભે જ સાંપડે છે. આ પ્રકારની ચોક્કસાઈભરી તિથિ-નોંધની અમેરિકાની હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર જહોન કાર્મેને પ્રશંસા કરી છે. શ્રીજીમહારાજની પ્રસન્નતાનાં ભાવચિત્રો અનેક છે. એમાંનું એક ચિત્ર અહીં નોંધીએ:

“સંવત ૧૮૭૭ના ભાદરવા સુદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તા ખાયરના દરબારમાં ઉત્તરાદે દ્વાર ઓરડાની ઓસરીએ સુરતના હરિભક્ત જાદવજી છપરપલંગ લાવ્યા હતા, તે ઢાળ્યો હતો ને તે પલંગ પર રેશમનું ગાદલું ધોળા ઓછાડે સહિત બિછાવ્યું હતું ને તેની ઉપર ધોળો તકિયો અને લાલ મશરૂનાં ઢીંચણિયાં મૂક્યાં હતાં અને તે પલંગની ઉપર ચારે કોરે સોનેરી કસબના સેજબંધ લટકતા હતા. એવી શોભાએ યુક્ત જે તે પલંગ તેની ઉપર શ્રીજીમહારાજ ઉત્તરાદે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા અને સોનેરી છેડાનો ધોળો ફેંટો મસ્તકે બાંધ્યો હતો અને સોનેરી છેડાનું શેલું ઓઢ્યું હતું ને કાળા છેડાનો ધોળો ખેસ પહેર્યો હતો અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી અને શ્રીજીમહારાજના મુખારવિંદરૂપ ચંદ્રમા સામા ચકોરની પેઠે સર્વે ભક્તજન જોઈ રહ્યા હતા.” (વ. પૃ. ૨૧૭)

આવા શ્રીજીમહારાજે હંમેશાં પોતાનામાં શ્રદ્ધા ધરાવનારા સર્વ સંતો ને સત્સંગીઓ પ્રત્યે જે પ્રબળ સદ્ભાવના હતી તેનું અવારનવાર દર્શન પોતાનાં વચનામૃતોમાં કરાવ્યું છે. તેમનાં વચનામૃતો એ રીતે સંતો ને સત્સંગીઓ પ્રત્યેનાં હિતવચનો જ છે. તેમાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની દાર્શનિક વિચારધારા - શાસ્ત્રધારા પણ દૂધમાં સાકર ભળેલી હોય એમ ભળેલી જોવા મળે છે. ◆